

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

Cizí slova v mluvě mládeže

Diplomová práce

České Budějovice 2008

Autorka: Alena Novotná
Vedoucí DP: PhDr. Milena Nosková

Anotace

Diplomová práce zkoumá mluvu mládeže z hlediska používání cizích slov. Skládá se z části teoretické a praktické.

Teoretická část charakterizuje stručně jazyk, slovo a slovní zásobu. Poté se věnuje obohacování slovní zásoby, zejména přejímání cizích slov.

Praktická část vychází z rozboru výsledků jazykového dotazníku, který vyplňovali žáci sedmé a deváté třídy základní školy a studenti druhého a čtvrtého ročníku střední školy. Na základě analýzy dotazníků máme zjistit, zda mládež rozumí cizím slovům, zda je používá a zdá dává přednost cizím slovům, nebo jejich českým ekvivalentům. Dotazník obsahuje slova různého stáří, původu a z různých oborů.

Annotation

The diploma thesis is focused on the speech of teenagers from the point of view of using foreign words. It contains two parts: theoretical and practical.

The theoretical part briefly characterizes the language, the word and the vocabulary system. Then it is also focused on the ways of enrichment of the vocabulary of the Czech language, mainly on the borrowings.

The practical part is based on the analysis of the results from a language questionnaire which was filled in by the pupils from the seventh and ninth classes and by the students from the second and fourth grades. The analysis of the questionnaires should help us to find out, if teenagers understand foreign words, if they use them and if they prefer foreign words to the Czech synonyms. The questionnaire contains foreign words of different ages, different origins and from different branches.

Poděkování

Chtěla bych poděkovat PhDr. Mileně Noskové za odborné vedení a pomoc při zpracování diplomové práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě, fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích dne 13.4.2008

OBSAH

ÚVOD	8
1. JAZYK	10
1.1. Definice jazyka a jeho funkce	10
1.2. Systémovost a znaková povaha jazyka	11
1.3. Jazykovědné disciplíny	12
1.3.1. Lexikologie	13
2. SLOVO	15
2.1. Definice slova	15
2.2. Věcný (lexikální) význam slova	16
2.2.1. Slova jednovýznamová a mnohovýznamová	17
2.2.2. Významové vztahy lexikálních jednotek	18
3. SLOVNÍ ZÁSoba	21
3.1. Charakteristika slovní zásoby	21
3.2. Individuální slovní zásoba	22
3.3. Centrum a periferie	22
3.4. Změny slovní zásoby	23
3.4.1. Zánik slov	24
3.4.2. Tvoření nových slov	25
3.4.3. Významové změny slov	26
3.4.4. Vznik ustálených slovních spojení	28
3.4.5. Přejímání slov	29
4. PŘEJÍMÁNÍ SLOV Z CIZÍCH JAZYKŮ	30
4.1. Typy přejatých slov podle způsobu a míry přizpůsobení ...	30
4.2. Typy přejatých slov podle původu	32
5. SOUČASNÝ ČESKÝ JAZYK	34
5.1. Některé tendence v současné slovní zásobě češtiny	34

5.2. Vliv angličtiny na češtinu	35
6. DOTAZNÍKOVÝ VÝZKUM	38
6.1. Pojem mládež	39
6.2. Výsledky výzkumu	40
6.2.1. Technické výrazy	40
6.2.2. Výrazy týkající se českého jazyka a slohu	51
6.2.3. Opozita	54
6.2.4. Paronyma	59
6.2.5. Názvy osob	65
6.2.6. Vlastnosti osob	70
6.2.7. Hledání vhodných slov cizího původu	74
6.2.8. Výběr českého, nebo cizího slova	77
6.2.9. Česká, nebo cizí synonyma	83
6.2.10. Cizí slova z různých tematických oblastí	87
6.2.11. Oblasti výskytu cizích slov	95
ZÁVĚR	98
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	101
INTERNETOVÉ ODKAZY	103
PŘÍLOHY	105
Příloha 1: Přesné znění dotazníku.....	105
Příloha 2: Vypracovaný dotazník žáka 7. třídy ZŠ.....	109
Příloha 3: Vypracovaný dotazník studenta 4. ročníku SŠ	112

ÚVOD

Slovní zásoba českého jazyka je velmi bohatá a stále se rozrůstá a mění. Některá slova zastarávají, postupně se dostávají na periferii slovní zásoby, až z jazyka úplně zmizí. Na druhé straně se zde objevují neologismy, nová slova, z nichž některá se v jazyce udrží a stanou se běžnou součástí slovní zásoby. Jazyk je obohacován z více zdrojů. Jedním z nich je přejímání slov z cizích jazyků. To probíhá v jazyce už poměrně dlouhou dobu, v současnosti je však podíl cizích slov v českém jazyce natolik výrazný, že si někteří lidé začínají klást otázku, zda jich už není přespříliš, zda neohrožují náš krásný mateřský jazyk.

Lexikální stránka jazyka se v porovnání s jeho ostatními složkami mění rychlejším tempem a vlastně neustále, proto může být a také je neustálým předmětem zkoumání. I z tohoto důvodu jsem se i já ve své práci zaměřila právě na lexikální rovinu jazyka. Slovní zásoba je tak rozsáhlá, že její zkoumání jako celku by vydalo na několik publikací. Je proto užitečnější zaměřit se na určitý lexikální jev. Rozhodla jsem se tedy, že se budu věnovat cizím slovům, která do českého jazyka pronikají z různých jazyků a různých tematických oblastí. Lexémy cizího původu mě zajímají i z toho důvodu, že studuji anglický jazyk a ten je jedním z nejbohatších zdrojů pro obohacování českého jazyka.

Lidé mají každý svou individuální slovní zásobu, jejíž obsah a rozsah je závislý na více faktorech, například na věku, vzdělání, zájmech, prostředí, v němž žijeme. Obecně by se dalo říci, že různé generace se liší ve svých slovních zásobách. Mladý člověk nerozumí některým výrazům, které užije například jeho babička, a ona naopak někdy nechápe, o čem mluví její vnouče. Ve svém výzkumu jsem se soustředila na generaci mladých lidí, zvanou mládež.

Tématem mé diplomové práce jsou tedy cizí slova v mluvě mládeže. Práce je rozdělená na dvě části – teoretickou a praktickou. V teoretické části jsem s pomocí uvedené literatury stručně charakterizovala jazyk s jeho základními znaky, poté jsem již zabývala přímo lexikální stránkou jazyka, tedy její základní jednotkou – slovem. Dále jsem se věnovala slovní zásobě jazyka, především jejímu obohacování pomocí přejímání slov.

Po části teoretické následuje část praktická, která vychází z výzkumu, který jsem provedla mezi mládeží za pomoci jazykového dotazníku. Ten vyplňovali žáci sedmé a deváté třídy základní školy a studenti druhého a čtvrtého ročníku střední školy. Úmyslně jsem vybrala ročníky vždy s odstupem dvou let, abych je mohla navzájem porovnat a zjistit, zda tento věkový rozdíl má vliv na slovní zásobu žáků a na jejich znalost cizích slov.

Dotazník nám měl pomoci zjistit, zda mládež rozumí cizím slovům, tedy zda dokáže vysvětlit význam některých z nich nebo uvést k nim česká synonyma. Dále věnuje pozornost tomu, jestli mladí lidé umí vhodně použít cizí slova ve větách. Tím dokáží, že znají přesný význam daného výrazu. Dalším úkolem této práce bylo odhalit, jestli teenageři dávají ve své mluvě přednost slovům cizího původu nebo jejich českým ekvivalentům. Cizí slova, která se v dotazníku objevují a s kterými měli respondenti pracovat, jsou různá, co se týče stáří, původu i tematické oblasti, do níž spadají. Úkoly jsou spíše zadávány jako postup sémaziologický, to znamená, že žáci a studenti měli k formě uvést obsah, méně se zde objevuje opačný postup – onomaziologický, tedy takový, kdy měli respondenti k určitému významu hledat formu. Celkem obsahuje dotazník jedenáct rozmanitých položek.

1. JAZYK

1.1. Definice jazyka a jeho funkce

Jazyk je definován jako „systém dorozumívacích prostředků a pravidel, jak se těchto prostředků užívá, aby se realizovaly záměry sledované dorozumívací činností a vznikaly smysluplné jazykové projevy“. (Čechová, 2000) Pojem jazyk v tomto významu vznikl metonymickým přenesením slova jazyk, které znamená lidský orgán nacházející se v dutině ústní a sloužící mimo jiné k tvorbě artikulované řeči.

Ve výše citované definici jazyka je zdůrazňována především jeho **komunikativní funkce**. Lidé potřebují jazyk k tomu, aby si mohli sdělit, co chtějí, vyjádřit své pocity, postoje a myšlenky. Tato možnost výměny informací přispívá k fungování společnosti. Jazyk má **společenský charakter**, nejedná se o přírodní jev. Děti si osvojují jazyk svých blízkých, určité společnosti, která je obklopuje od raného věku. Nejsou tedy vybavené vlohou k jednomu určitému jazyku. Naučí se ten, který používá jejich okolí. Lze říci, že jazyk je vázán na společnost.

Kromě komunikativní funkce plní jazyk ještě několik funkcí. K těm základním patří funkce **poznávací** a **uchovávací**. Jazyk jako nástroj myšlení umožňuje lidem poznávat svět kolem sebe, sebe sama i myšlenky druhých. Získané vědomosti a zkušenosti si mohou lidé předávat z generace na generaci právě díky jazyku, a to jak mluvenou formou, tak především v písemné podobě.

Jazyk je uložený v našem vědomí. Nemůžeme ho proto přímo pozorovat. Zkoumáme ho prostřednictvím promluv, řeči. Slova **jazyk a řeč**, která bývají často chápána jako synonyma, se lehce významově liší. Zatímco jazyk má spíše abstraktní charakter, řeč se uskuteční teprve tehdy, když jedinec použije jazyk v konkrétní situaci. Jinými slovy „řeč je individuální způsob realizace jazyka, konkretizace jazyka“. (Čechová, 2000)

1.2. Systémovost a znaková povaha jazyka

Pokud charakterizujeme jazyk, nesmíme zapomenout zmínit jeho systémovost a znakovou povahu.

„**Systémem** v jazyce rozumíme jednotu vzájemně podmíněných stejnorodých prvků, jíž vzniká celek vyššího řádu.“ (Hubáček, Jandová, Svobodová, 1998) Jazykové prvky se neshlukují chaoticky, bez pravidel. Naopak zde existuje hierarchické uspořádání a jednotky jsou vzájemně vázány vztahy.

Jazyk se shoduje v základních charakteristikách a dalšími **znakovými soustavami**. Slovo, jako prvek jazyka, je však zvláštním druhem znaku.

Znak charakterizují tyto rysy:

- **materiální povaha:** Znak musí být vnímatelný lidskými smysly.
- **arbitrárnost:** Forma je libovolná vzhledem k obsahu.
- **závaznost znaku vzhledem ke kolektivu uživatelů znakové soustavy:** Celá společnost, která užívá danou znakovou soustavu, chápe daný znak vždy ve stejném významu. Například pro všechny znamená červená barva na semaforu „*Stůj*“.
- **závaznost znaku vůči systému:** Tím míníme neměnnost vztahů mezi jednotlivými znaky.

Jazykový znak se odlišuje od umělých kódů v těchto bodech:

- **ne vždy arbitrárnost:** Většina slov má opravdu nahodilý vztah mezi formou a obsahem jako je tomu u ostatních znakových soustav. Existují však také tzv. zvukomalebná neboli onomatopoická slova, jejichž forma připomíná obsah, většinou zvuk, který označuje.
- **mnohoznačnost (polysémie) a souzvučnost (homonymie):** Zatímco prvky umělých kódů jsou jednoznačné, slovo může mít více významů.
- **tzv. „otevřený inventář“ znaků:** Umělé kódy, které řadíme k tzv. „uzavřeným inventářům“ znaků, nemění počet svých prvků.

V jazyce naproti tomu některé znaky zanikají a jiné nové vznikají. Protože nová slova převažují nad zaniklými, celkový počet jednotek jazykové znakové soustavy neustále roste.

- **emocionalita:** Racionální povaha znaků se objevuje jak u prvků umělých kódů, tak v jazyce. Ve druhé zmíněné soustavě však navíc můžeme někdy najít emocionální zabarvení.
- **proměnlivost jazyka:** Jazyk se neustále mění a vyvíjí se. Tím se liší od umělých kódů, které většinou zůstávají stejné, neměnné.
- **uživatelé:** Kolektiv uživatelů jazyka a uživatelů umělých kódů se neshoduje. Jazyk většinou užívá určitý národ, umělý kód nějaká odborná společnost.

1.3. Jazykovědné disciplíny

Věda, která se zabývá zkoumáním jazyka, se nazývá **jazykověda** neboli lingvistika. Ta se dále dělí na jednotlivé jazykovědné disciplíny podle toho, na jakou jazykovou rovinu se zaměřují. Patří sem fonetika a fonologie, mluvnice (ta se dělí na morfologii a syntax), lexikologie a stylistika.

Fonetika se zabývá procesem tvoření řeči, tedy zejména činností mluvidel, a zkoumá zvuky, které pomocí mluvních orgánů vytváříme. Na rozdíl od fonetiky se **fonologie** specializuje pouze na takové zvuky, které dokáží rozlišit význam, tj. fonémy.

Tvarosloví zvané také **morfologie** patří do gramatiky. Zkoumá slovní druhy, tvary slov a významy různých forem slova.

Gramatika zahrnuje také **syntax** neboli **skladbu**. Ta se zabývá strukturou věty a větnými členy.

Lexikologie je lingvistická disciplína, která se věnuje slovní zásobě jazyka. Budeme se jí podrobně věnovat v následující samostatné podkapitole.

1.3.1. Lexikologie

Název této jazykovědné disciplíny je odvozen z řeckého adjektiva *lexikos*, které v překladu znamená „vztahující se ke slovu“. Lexikologie zkoumá slovní zásobu určitého jazyka a vztahy mezi jednotkami slovní zásoby.

Základní jednotku slovní zásoby představuje **slovo** neboli lexém, nositel věcného významu. Lexikologie zkoumá význam slov pomocí dvou různých metod. **Sémaziologický postup** vychází od formy lexému a zjišťuje jeho význam. Ptá se tedy, co znamená určité slovo. Tento postup využívá lexikologická disciplína zvaná sémaziologie nebo sémantika. Opačný postup uplatňuje druhá metoda. **Onomaziologický postup** si vybere určitou věc nebo představu o ní a zjišťuje, jak se ta skutečnost vyjádří jazykovými prostředky. Má tedy význam a hledá formu. Na tomto principu funguje lexikologická disciplína onomaziologie.

Lexikologii dělíme na několik disciplín:

- **sémantika / sémaziologie**: nauka o významu
- **onomaziologie**: nauka o pojmenováních, o označování
- **frazeologie**: nauka o frazémeh nebo frazeologických spojeních. Frazeologismy jsou ustálená spojení slov s významem jednoho slova. Tento význam není odvozen z významů jednotlivých složek spojení. Je zcela jiný, metaforický nebo metonymický. Spojení vystupuje ve větě jako jednotka.
- **etymologie**: nauka o původu slov. Tato disciplína hledá prvotní tvary a významy slov a porovnává je jak s jinými slovy, tak se slovy jiných, příbuzných jazyků.
- **onomastika**: nauka o vlastních jménech. Patří sem například toponomastika, která zkoumá zeměpisná, místní jména, a antroponomastika, která se zabývá osobními jmény.
- **lexikografie**: nauka o slovnících a jejich druzích. Slovník považujeme za hlavní výsledek lexikografické práce. Lexikografie se zabývá popisem slovní zásoby, metodologií stanovení významu lexikálně sémantických

jednotek a kodifikací významu lexikálních jednotek. (Pokorný, 1991) Tato disciplína je zaměřena hlavně prakticky (sestavování slovníků), ale existuje i teorie lexikografie.

2. SLOVO

2.1. Definice slova

Je velmi obtížné vymezit souhrnně pojem slovo. Přestože se jedná o základní jednotku lexikální roviny, objevuje se tento pojem i v jiných lingvistických disciplínách a každá z nich nahlíží na slovo z jiného hlediska a poskytuje svou vlastní definici. Například morfologie by slovo zjednodušeně definovala jako kombinaci morfémů, útvar, který lze rozložit zpět na morfémy. Pro fonologii by slovo znamenalo spojení fonémů. Velká různorodost slov také ztěžuje přesné vymezení základního pojmu lexikologie.

Slovo bychom mohli definovat pomocí kritérií, které by mělo splňovat. Tyto charakteristiky je však třeba chápat jako výběrové a jejich platnost za relativní. Ne všechna slova mají všechny tyto rysy.

- **zvukové hledisko:** V mluvené podobě se slova skládají z fonémů. Hlavní přízvuk bývá na první slabice slova.
- **grafické hledisko:** Psaná podoba slova je tvořena řadou grafémů a je z obou stran ohraničena mezerami.
- **nepřerušitelnost slova:** Není možné vložit do slova další jednotky, prvky, protože by tak mohlo dojít ke změně významu.
- **významovost slova:** Slova nesou určitý význam, lexikální a / nebo gramatický.
- **gramatičnost:** Kromě toho, že je slovo jednotkou lexikální, je i jednotkou gramatickou. Můžeme ho například zařadit ke slovnímu druhu.
- **větovitost:** Slova jsou schopna tvořit věty.
- **spojovatelnost:** Slova mají schopnost spojovat se a vytvářet vyšší celky, jako jsou věty, souvětí, texty.
- **přemístitelnost:** Díky pružnému českému slovosledu je možné přemístit některá slova v rámci věty. Srovnáme-li češtinu s angličtinou, kde je dán

pevný slovosled ve větě, zjistíme, že slova mají v různých jazycích různou míru přemístitelnosti. V české větě je vyšší než v anglické. Záleží také na aktuálním větném členění.

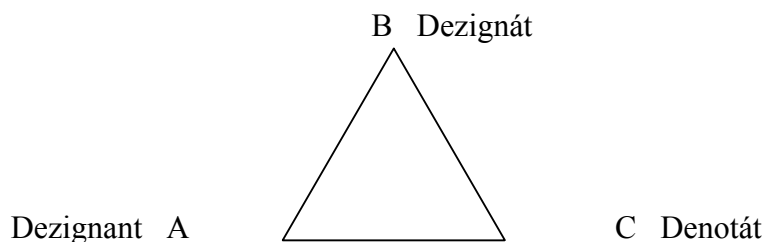
- **substituovatelnost:** Slova ve výpovědi jsou nahraditelná podobnými slovy, takovými, která patří do stejné třídy.
- **totožnost slova a poznatelnost totožnosti posluchačem**
- **reprodukovatelnost slov a ustálenost:** Slova můžeme používat opakovaně v různých situacích.
- **paradigmatičnost**

Shrneme-li vše ještě jednou, můžeme říci, že slovo je základní jednotkou lexikologie. Spojuje v sobě dvě stránky: formu, která může být zvuková nebo grafická, a určitý význam. Slova můžeme zařadit do gramatických kategorií. Lze je používat opakovaně a různými způsoby je spojovat ve vyšší celky.

2.2. Věcný (lexikální) význam slova

Není snadné vyložit, co znamená význam slova, protože tento pojem přesahuje hranice jazykovědy. Abychom dospěli k bližšímu vymezení, musíme požádat o pomoc například psychologii, logiku nebo filozofii.

Význam je dán vztahem tří základních složek – dezniantu, dezniantu a denotátu. Obvykle tento vztah znázorňujeme pomocí tzv. **referenčního trojúhelníku**. Autory tohoto grafického znázornění jsou jazykovědci C. K. Ogden a I. A. Richards.

Dezignantem míníme slovo, přesněji řečeno jeho materiální stránku – zvukovou podobu v mluvené formě a grafickou v psané. Bývá také nazýván činitel jazykový.

Dezignát představuje významovou stránku. Jedná se o naši představu o označované skutečnosti, zpracování označovaného v lidské mysli. Můžeme ho také nazývat činitel psychický.

Denotát je předmět nebo jev objektivní reality, který pojmenováváme. Denotátem může být i fiktivní objekt nebo představa, například vodník.

Tito tři činitelé podmiňují věčný význam. Žádný z nich nelze vynechat. Slovo (dezignat, A) neodráží objektivní realitu (denotát, C) přímo, ale vždy jen pomocí dezignátu (B, zpracování skutečnosti v lidské mysli). Pokorný uvádí tuto definici významu: „ Věčný význam slova chápeme tedy jako odraz určitého výseku objektivní skutečnosti, psychicky zpracovaný ve vědomí uživatelů jazyka, ztvárněný materiální formou slova a v jednotě s ní určovaný i vztahem k jiným slovům v kontextu.“ (Pokorný, 1991)

Neměli bychom také zapomenout na dva myšlenkové pochody, **abstrakci** a **generalizaci**, které formují věčný význam. Do významu slova nezahrnujeme zvláštní, individuální nebo náhodné znaky jednotlivých předmětů. Od takovýchto individuálních rysů odhlížíme, abstrahujeme. Na druhé straně si všímáme takových rysů, které jsou společné všem předmětům. Zobecňujeme, generalizujeme.

2.2.1. Slova jednovýznamová a mnohovýznamová

Jak již název napovídá, mají **slova jednovýznamová** pouze jeden význam. To znamená, že jedna forma označuje jeden denotát nebo jednu třídu denotátů. Taková slova také někdy nazýváme slova jednoznačná. V jazyce se jich vyskytuje méně než slov mnohovýznamových. Patří sem zejména vlastní jména, odborné názvy (termíny) a zvukomalebná citoslovce.

Existuje mnoho slov, která mají dva nebo více významů. **Mnohoznačnost**, často nazývaná polysémie, je zcela běžným jevem. Slouží jazykové ekonomii.

Není možné, aby každému denotátu odpovídalo zvláštní pojmenování. Vznikla by tak příliš rozsáhlá slovní zásoba a lidé se svou omezenou kapacitou paměti by si je ani nedokázali zapamatovat.

Přestože má slovo mnohoznačné více významů, v kontextu se většinou stává slovem jednoznačným, a tak nedochází k nedorozumění. Jen pokud se polysémantické slovo vyskytne izolovaně, může uživateli jazyka způsobit potíže určení jeho významu.

Jednotlivé významy polysémantického slova spolu určitým způsobem souvisejí. Jeden z významů bývá označován jako základní. Je to ten, který bývá ve slovnících uváděn na prvním místě.

Od slov mnohoznačných se liší **homonyma**. Jedná se sice také o slova s více významy, ale mezi těmito významy nenajdeme žádnou přímou souvislost. Formální shoda homonym bývá pouze náhodná. Slova se liší původem.

2.2.2. Významové vztahy lexikálních jednotek

Výše jsme již hovořili o tom, že má jazyk systémový charakter. Lexikální jednotky, lexémy, tedy nejsou uspořádány chaoticky, ale váže je navzájem množství různých vztahů. Slova se tudíž mohou seskupovat a tvořit dílčí subsystemy systému slovní zásoby. Obecně můžeme vztahy mezi lexémy rozdělit na dva druhy: vztahy paradigmatické a vztahy syntagmatické.

A) VZTAHY PARADIGMATICKÉ

Pokorný definuje paradigmatické vztahy takto: „Paradigmatické jsou vztahy lexémů k jiným lexémům, které by mohly na jejich místě ve větě stát a které s nimi mají buď něco společného, nebo jsou jim protilehlé nebo protikladné, nebo se vybavují pomocí asociace.“ (Pokorný, 1991)

Patří sem:

- **Homonyma:** Již jsme se zmínili o rozdílu mezi homonymy a slovy mnohoznačnými. Homonyma jsou slova, která mají stejnou formu, ale jiný

význam. Nazýváme je také slova souzvučná. Můžeme je dále dělit na tři základní druhy. **Homonyma vlastní** vznikají střetnutím slov stejného slovního druhu a často se liší původem. **Homonyma částečná** se na rozdíl od úplných homonym neshodují ve všech gramatických tvarech, mají některé tvary odlišné, např. *úlek*. Tzv. **nepravá homonyma** zahrnují **homofona**: slova, která stejně znějí, ale různě se píšou, např. *vížka* – *výška*, a **homografa**: slova, která mají stejnou grafickou podobu, ale různě se vyslovují, např. *panický*.

- **Paronyma**: Paronyma jsou slova ne zcela shodná, která jsou si formálně podobná, ale mají naprosto rozdílné významy. Uživatelé jazyka je často omylem zaměňují, např. *adaptovat* – *adoptovat*.
- **Synonyma**: Nazýváme je také slova souznačná. Jsou to taková slova, která mají různou formu, ale stejný nebo podobný význam, a proto je v určitých kontextech můžeme zaměnit. Zřídka se setkáme se **synonymií absolutní** (úplnou). V tom případě se synonyma úplně shodují ve významu a můžeme je zaměnit ve všech kontextech. O tomto druhu synonymie by se dalo hovořit například u dvojice slov: *lingvistika* – *jazykověda*, kde jeden z výrazů je cizího původu a druhý je jeho českým ekvivalentem. Běžně se můžeme setkat se **synonymií částečnou**, kdy se slova podobají v základních významových rysech, ale liší se rysy okrajovými (stylistickými, emocionálními apod.), např. *jit* – *kráčet*.
- **Antonyma**: Nazýváme je také opozita. Jsou to slova opačného, protikladného významu. Na rozdíl od synonymie, která může sdružovat více slov, spojuje antonymie vždy jen dvojice lexémů. Ne ke všem slovům lze najít opozitum. **Antonyma polární (kontrární)** reprezentují krajní hodnoty určité řady, např. *starý* *X* *mladý*. **Antonyma kontradiktorická (komplementární)** se vzájemně doplňují a vytvářejí vyšší celek, např. *muž* *X* *žena*.

- **Slova nadřazená a slova podřazená:** Jde o vztah různých úrovní. **Hyperonymum** je pojem nadřazený jiným pojmům, např. *strom*. **Hyponymum** je pojem podřazený hyperonymu, např. slovu *strom* by byla podřazená slova *dub*, *bříza*, *smrk*. Tato slova se zároveň nazývají **slova souřadná**, protože stojí na stejné úrovni.

B) VZTAHY SYNTAGMATICKÉ

Syntagmatické významové vztahy existují mezi jednotkami, které se mohou spojovat ve větě. Určují, s jakými lexikálními jednotkami se lexém může spojovat ve výpovědi. Slova mají schopnost vázat na sebe jiná slova a tvořit s nimi syntaktické dvojice. Tato schopnost se uplatňuje hlavně u sloves a nazývá se syntaktická valence.

3. SLOVNÍ ZÁSoba

3.1. Charakteristika slovní zásoby

Soubor všech lexikálních jednotek, které v jazyce existují a které poji vzájemné vztahy, tvoří slovní zásobu. Čeština pro učitele cituje J. Filipce, který slovní zásobu definuje takto: „Slovní, přesněji lexikální zásoba živého současného jazyka je bohatě diferencovaný soubor lexikálních jednotek, jichž užívá jistá společnost (národ, popř. jeho část) v jisté době, na jistém území, aby jím vyjadřovala své myšlení, cítění a své postoje, objektivizovala výsledky svého poznání světa a plnila úkoly komunikace, vyplývající ze stále diferencovanějšího společenského jednání v aktuálních situacích.“ (Hubáček, Jandová, Svobodová, 1998)

Slovní zásoba jazyka zahrnuje slova jednovýznamová i vícevýznamová a ustálená slovní spojení. Není možné udat přesný počet lexikálních jednotek určitého jazyka, protože se neustále mění. Lexikálně sémantický plán (jak také můžeme nazývat slovní zásobu) má podstatně více prvků než základní plány fonologický, morfologický a syntaktický a také nejpružněji reaguje na potřeby uživatelů jazyka. Je nejvíce spjat s mimojazykovou skutečností. Některá slova přestávají být potřebná, lidé je postupně přestávají používat a tím ta slova mizí, zanikají. Naproti tomu vznikají některá nová slova, například když mluvčí potřebují pojmenovat novou skutečnost nebo z jiných důvodů. Obecně se dá říci, že slovní zásoba se zvětšuje, poněvadž počet nových slov převažuje nad počtem slov zaniklých (více viz Změny slovní zásoby).

Slovní zásobu zachycují slovníky. Díky velké rozsáhlosti a proměnlivosti slovní zásoby se však žádnému slovníku nepodaří obsáhnout ji v úplnosti. Náš nejrozsáhlejší výkladový slovník, Příruční slovník jazyka českého (1935 – 1957), obsahuje 250 000 heslových slov, avšak ani on nezachycuje všechna slova, která se vyskytují v českém jazyce. Národní slovní zásoba je mnohem větší.

3.2. Individuální slovní zásoba

Slovní zásoba jednotlivce je samozřejmě podstatně menší než národní slovní zásoba. **Tzv. individuální slovní zásoba** znamená souhrn lexikálních jednotek, které ovládá jeden uživatel jazyka. Její rozsah se u různých lidí liší. Záleží na vzdělání, prostředí, ve kterém se člověk pohybuje, na jeho povolání, zájmech a jiných činnostech, zejména na četbě. Svou roli hraje samozřejmě i to, zda se jedná o dítě, či dospělého. Děti si mateřský jazyk teprve osvojují a postupně obohacují svou individuální slovní zásobu, a tak můžeme předpokládat, že její rozsah bude menší než u dospělých jedinců.

Individuální slovní zásobu dále dělíme na dva druhy: aktivní individuální slovní zásobu a pasivní individuální slovní zásobu.

Aktivní slovní zásoba je ta část slovní zásoby, kterou jedinec používá při mluvení nebo psaní, tedy v roli mluvčího. U průměrného dospělého člověka se obvykle pohybuje v rozmezí 6 000 až 9 000 slov. Někdy může být i menší nebo větší. Například individuální slovní zásoba spisovatelů bývá vyšší. Šestileté dítě aktivně ovládá zhruba 2 500 slov. Uvádí se, že k dorozumění o běžných věcech v cizím jazyku stačí 1 500 slov.

Pasivní slovní zásoba je ta část slovní zásoby, kterou jedinec ovládá při poslechu nebo čtení, tedy v roli posluchače. Slověům z pasivní slovní zásoby sice jedinec rozumí, ale sám je ve svých projevech nepoužívá. Pasivní slovní zásoba bývá obvykle třikrát až šestkrát větší než aktivní slovní zásoba. Může se tedy pohybovat v rozmezí zhruba 30 000 až 50 000 slov. Takový ideální vzdělaný Čech by měl ovládat slovní zásobu obsaženou ve Slovníku spisovné češtiny pro školu a veřejnost, to znamená přibližně 50 000 slov.

3.3. Centrum a periferie

Jádro slovní zásoby určitého jazyka tvoří tzv. **základní slovní fond**. Lze na něj pohlížet z hlediska historického a synchronního.

Historické pojetí chápe jádro jako kategorii slov, která patří k vývojově nejstarším a která jsou obvykle společná několika příbuzným jazykům (obvykle se sem řadí slova praslovanská a všeslovanská). Takováto slova se vyznačují stabilitou. Jsou důležitá pro běžnou komunikaci, protože pojmenovávají základní skutečnosti běžného života (např. *syn, voda, chléb, den, slunce, dům, pít*). Čeština pro učitele uvádí, že k základním pojmům spojeným s existencí člověka patří základní pojmenování: přírody, prostoru, času, lidského těla, potravy, obydlí, šatu, rodinných vztahů, činností, práce, zájmena a předložky. (Hubáček, Jandová, Svobodová, 1998)

Synchronní teorie zařazuje do jádra neboli **centra slovní zásoby** slova nemotivovaná, neodvozená, která se ale sama často stávají základem pro tvoření slov odvozených. Bývají to slova sémanticky základní, neutrální, bez citové a jiné příznakovosti. Není jich mnoho, ale na druhou stranu mají vysokou frekvenci výskytu – zahrnují asi 90 % celého počtu užívaných slov.

Protipól jádra představují lexikální jednotky stojící na **periferii slovní zásoby**, tedy na jejím okraji. Tato slova se užívají zřídka, jedná se spíše o výrazy, které nově vstupují do jazyka, nebo z něj naopak ustupují. Patří sem slova knižní, hovorová, expresivní, archaismy, neologismy, poetismy, slangové výrazy, méně užívaná slova cizího původu, termíny a slova zkratková.

Hranice mezi těmito dvěma póly, jádrem a periferií, není ostrá. Můžeme vyčlenit ještě tzv. **přechodnou část** slovní zásoby, která se nachází mezi jádrem a periferií. Sem zahrnujeme slova, která se běžně vyskytují, častěji než slova z periferie, ale nejsou součástí centra.

3.4. Změny slovní zásoby

Slovní zásoba podléhá snadno vlivům zvnějška, proto se neustále vyvíjí. Se změnami společnosti dochází ke změnám ve slovní zásobě. Některá slova postupně zanikají, jiná nová vznikají, nebo se mění jejich význam. Tyto dva protichůdné jevy, zánik slov a vznik nových pojmenování, existují ve všech

živých jazycích. Dá se říci, že se slovní zásoba rozrůstá, obohacuje, protože počet nových slov je větší než množství slov zaniklých.

Změny ve slovní zásobě jsou způsobeny třemi činiteli:

- **Činitel věcný:** Jedná se o **změny v rovině skutečnosti**. V tomto případě se slovní zásoba mění, protože se mění sama objektivní realita. Lidé například objevují a dováží nové druhy rostlin i živočichů a potřebují je nějak pojmenovat. Technika také přináší nové produkty a s tím i nová slova. Naopak stejně jako se dnes už nepoužívají husitské zbraně, nežíváme ani slova, která je označují.
- **Činitel psychologický:** Tím míníme **změny v rovině lidské mysli**. Slovní zásoba se mění současně s tím, jak se rozvíjí lidské poznání. Člověk prohlubuje své znalosti a nachází nové souvislosti. Dokonalejší poznání světa s sebou přináší nová pojmenování, nebo vede k zpřesňování pojmů starých. Kromě rozvoje rozumové stránky sem zahrnujeme i stránku citovou, tedy vznik nových citově zbarvených slov.
- **Činitel jazykový:** Zde se zaměřujeme na **změny v rovině jazykové**. Slova jsou vázána určitými vztahy a vzájemně na sebe působí. Vliv na sebe nemají jen slova jednoho jazyka, ale slovní zásobu významně ovlivňují i cizí jazyky.

Slovní zásoba se může měnit: zánikem slov, tvořením nových slov, významovými změnami existujících slov, vznikem ustálených spojení a přejímáním cizích slov.

3.4.1. Zánik slov

Některá slova přestávají být užívána, a tak mizí ze slovní zásoby jazyka. Existuje pro to několik příčin.

Jedním z důvodů zániku slov je fakt, že **přestala existovat skutečnost**, kterou dané slovo označovalo. Slovní zásoba reaguje na změny ve společnosti. Když například zaniklo rodové zřízení, nebylo nutné zachovávat pojmenování pro všechny příbuzenské vztahy. Dnes už se nepoužívá slovo *zelva* znamenající svobodná sestra mužova, tento pojem zanikl. Podobně je tomu i u některých názvů starých nástrojů a zbraní (např. *řemdih*, *palcát*), názvů měř a vah (např. *látro* – délková míra, asi 2m) a názvů řemeslníků (např. *platněř* – řemeslník vyrábějící pláty brnění). Pokud se tyto výrazy objeví v současném jazyce, jsou označovány jako **historismy**. Setkáváme se s nimi spíše v odborné a beletristické historické literatuře. Kromě toho se některá pojmenování zaniklých reálií mohou uchovat jako součást frazeologismu, např. *kout pikle* (*pikel* – bodná zbraň).

Někdy **vedle sebe stojí synonyma**, výrazy nesoucí tentýž význam, která spolu svedou jakýsi „boj“. Uživatelé spisovného jazyka se snaží, aby intelektuální představy měly ustálené odborné názvy, a tak si vyberou jen jeden z výrazů nejlépe označující danou věc. Jeho synonymum je postupně z jazyka vytlačováno. Například starší pojem *dějeprava* je nahrazován novějším slovem *dějepis*. Takové zastarávající slovo se nazývá **archaismus**. Některá slova také zanikají proto, že byla nahrazena „vhodnějším“ pojmenováním, které vyjadřuje nový pohled na skutečnost.

K zániku slov dochází i z čistě **jazykových příčin**. Pokud pojmenování nesplňuje zákonitosti jazykového vývoje, pak je tento rozpor důvodem vymizení slova ze slovní zásoby. Takto například zanikly puristické pokusy J. V. Pohla. Jeho individuální neologismy (*věžovlice* – pyramida) se nestaly součástí české slovní zásoby. Slova, která neodpovídají zákonitostem české slovo tvorby, zanikají.

3.4.2. Tvoření nových slov

Nová slova v češtině tvoříme třemi základními slovo tvornými způsoby: odvozováním, skládáním a zkracováním.

Nejčastějším způsobem je **odvozování**, zvané také derivace. Nová slova se tvoří pomocí předpon, přípon a koncovek, které se připojí k slovo tvornému základu.

Skládání neboli kompozice je ve srovnání s odvozováním méně časté. Skládání znamená tvoření slov ze dvou, popřípadě tří slov nebo slovo tvorných základů. Rozlišujeme dva druhy složenin: vlastní a nevlastní. Vlastní složeniny nemůžeme rozložit na volné spojení slov a alespoň jeden z komponentů je obměněn (např. *velkoměsto*). Složeniny nevlastní, spřežky, představují spojení dvou nebo více slov v původním tvaru, a proto se dají rozložit na samostatná slova (např. *pravděpodobný* – podobný pravdě).

V češtině se uplatňuje i **zkracování**, abreviace. Nová slova vznikají z částí slov spojených ve víceslovném pojmenování. Tak se v jazyce objevují zkratky (např. *ČR*) a zkratková slova (např. *Čedok*).

3.4.3. Významové změny slov

Slova mohou měnit svůj význam a získávat významy nové. Získáním dalšího významu se slovo stává polysémantickým. Zároveň se tím obohacuje slovní zásoba.

Ke změně významu slova může vést **změna znalostí**. Například atom považovali lidé dříve za část hmoty dále nedělitelnou. Dnes víme, že atom se skládá z protonů, neutronů a elektronů a dá se štěpit. Slovo *atom* zůstalo, ale naše znalost o této věci se prohloubila.

Dále může dojít ke zužování a rozšiřování významu. Příkladem **zužování významu čili specializace** je slovo *pivo*, které původně znamenalo jakýkoliv nápoj, zatímco dnes ho chápeme jako jeden určitý nápoj vyrobený ze sladu a chmele. Obecné slovo nabylo užšího přesnějšího významu. **Rozšiřování významu neboli generalizace** je opačný proces. Zatímco u specializace se rozsah zmenšuje, u generalizace se zvětšuje. Ukažme si to na pojmu *limonáda*. Dříve znamenal jen citrónový nápoj, dnes zahrnuje sladké pití ze všech druhů ovoce. To

znamená, že jméno podřazené představy bylo použito k vyjádření nadřazené představy.

Následující dvojice významových změn působí též protichůdně – **abstraktizace** a **konkretizace**. Při první jmenované změně získá konkrétní slovo abstraktní význam (např. *jádro – jádro problému*), u konkretizace se naopak abstraktum stává konkrétem (např. *lidská hloupost – kupovat hlouposti*).

K základním způsobům změny významu patří přenesení pojmenování, zejména metafora a metonymie. **Metafora** znamená přenesení pojmenování z jednoho denotátu na druhý na základě jejich vnější podobnosti. Tyto dva jevy objektivní reality mívají nějaký společný znak, který nemusí být podstatný, ale bývá nápadný. Některé metafory se lexikalizují a tím se stávají neutrálními pojmenováními.

Metonymie vzniká také přenesením významu, ale v tomto případě nespojuje dvě skutečnosti vnější podobnost, nýbrž věcná souvislost. Může se jednat o různé vztahy: místní, časové, způsobové, příčinnosti, látkové apod. Zvláštním typem metonymie je **synekdocha**, která je založena na vztahu části a celku. Pojmenování části se přenesení na celek (*pars pro toto*), nebo naopak celek zastupuje část (*totum pro parte*).

U slov se také může měnit citové zabarvení. To znamená, že se nemění ani nepřenáší věcný význam, ale uživatelé jazyka to slovo jinak hodnotí. Neutrální slovo získává citové zabarvení, a to jak kladné, tak záporné. Při **zhoršování** neboli pejoraci nabývá slovo záporného citového odstínu. Opačný náboj, tedy kladné citové zabarvení, získává při **zlepšování** čili melioraci.

Různé důvody mohou přimět mluvčí, aby určité představy vyjadřovali poněkud oslabeně, nebo aby naopak použili důraz. V prvním případě nám mohou posloužit eufemismy a litotes, ve druhém dysfemismy, hyperbola a ironie.

Eufemismus je jemnější vyjádření představy, která je jistým způsobem drsná, nepříjemná, neslušná nebo urážlivá. Mluvčí ho používá, protože jemu samotnému připadá nevhodné říci slovo neslušné nebo vulgární. Druhou příčinou může být ohled na posluchače, snaha být taktní. Důvodem může být i třetí osoba.

Lidé z úcty, respektu, strachu apod. nevyslovují například boží jméno, slovo čert a smrt.

Litotes zmírňuje tím, že hrubý výraz nahradí negací jeho opaku nebo dvojitou negací. Řekneme tedy nemladý místo starý a není nemožné místo je možné.

Dysfemismus je opakem eufemismu. Člověk má někdy potřebu uvolnit citové napětí a říci něco tak, jak to je, přímo, nebo dokonce drsněji.

Hyperbola znamená záměrné zveličování.

Ironie záměrně používá kladné hodnocení, ale ve skutečnosti tím míní záporný význam. Posluchač pozná, že mluvčí nemyslí to, co řekl, vážně, ale ironicky, ze situace, gest nebo intonace.

3.4.4. Vznik ustálených slovních spojení

Když se některá kombinace slov objevuje v jazyce častěji, může se z ní postupně stát ustálené slovní spojení. To pak vystupuje jako vícečlenná jednotka lexikálního systému. Formálně je tedy složená z více slov, ale význam má jeden společný. Na rozdíl od volného spojení slov nemůžeme jednotlivé složky ustáleného spojení nahradit synonymy, antonymy, ani je rozvíjet. Patří sem sdružená pojmenování, terminologická sousloví a frazémy.

Sdružené pojmenování tvoří spojení dvou nebo více slov, které je motivačně průhledné a jehož význam je snadno odvoditelný z významů jednotlivých složek. Obsahuje část určující a určovanou. Sdružená pojmenování i **terminologická sousloví** jsou pojmenování primární, nepřenesená, na rozdíl od frazémů.

Frazémy se skládají z více slov a mají jeden význam, který není pouhým souhrnem významů jednotlivých složek, bývá přenesený. Typickým rysem, který se objevuje u frazémů, je metaforičnost a expresivnost.

3.4.5. Přejímání slov

Slovní zásoba spisovného jazyka se může obohacovat ze dvou zdrojů: přejímáním slov z jiných útvarů národního jazyka a přejímáním z cizích jazyků.

V rámci jednoho jazyka mohou slova přejít z jedné vrstvy do druhé. Slova územně, dobově nebo funkčně omezená se mohou stát součástí spisovného lexika. Do spisovného jazyka se tak dostávají některé dialektismy (např. *dědina*), slangové výrazy různých oborů (např. *češtinář*) apod. Pojmenování se z běžně mluvených projevů přesunují do hovorové vrstvy, kde později ztrácí svůj hovorový nádech, a stanou se z nich výrazy neutrální.

Hojně se uplatňuje **přejímání slov z cizích jazyků**. Je spojeno s ekonomickými, politickými a kulturními kontakty mezi různými jazyky. Slovní zásoba se obohacovala přejatými slovy, spojeními i frazémy od nejstarších dob, kdy nejvíce přejímala z latiny a řečtiny, přes období národního obrození, kdy se nejvíce inspirovala u slovanských jazyků, až po současnost, kdy je naše slovní zásoba velmi ovlivňována angličtinou a mezinárodními slovy. Výpůjčky z cizích jazyků nám pomáhají pojmenovávat nové skutečnosti, zvláštnosti a jevy typické pro určitý prostor nebo čas a tvořit synonyma. Přejímání lexikálních jednotek z oblasti terminologie (techniky, hudby, sportu, obchodu...) má velký význam pro odborné vyjadřování a mezinárodní dorozumění. Někdy si lidé určitá slova oblíbí a používají je často a v různých kontextech. Tato slova bývají nazývána výrazy módními.

4. PŘEJÍMÁNÍ SLOV Z CIZÍCH JAZYKŮ

4.1. Typy přejatých slov podle způsobu a míry přizpůsobení

Slova cizího původu nepronikají rovnou do centra české slovní zásoby. Poté, co se objeví na periferii a lidé je začnou častěji používat, se dostávají do přechodné části a odtud teprve mohou pronikat až do centra slovní zásoby.

Čeština tíhne k **přizpůsobování přejatých slov** domácím jazykovému systému. Snaží se cizí lexikální jednotky upravovat po stránce hláskoslovné i morfologické, aby je mohla lépe začlenit do české slovní zásoby. Zpočátku obvykle přizpůsobíme přízvuk, přičemž zachováme grafickou podobu. Poté může docházet ke kolísání pravopisu, mohou se objevovat dvě varianty téhož slova, tzv. dubletní tvary. Někdy dojde k úplnému „počeštění“ – grafická podoba slova se pozmění tak, aby odpovídala českému pravopisu. Ohebné slovní druhy se snažíme skloňovat či časovat. Některá slova si však ponechávají svou nesklonnou podobu. Přejatá slova mohou také tvořit odvozeniny nebo složeniny, homonyma a synonyma.

Podle míry přizpůsobení rozlišujeme:

- **Slova citátová:** Patří sem cizí slova a slovní spojení, která si zachovala původní pravopis a většinou i výslovnost. Často jsou nesklonná, např. *fair play*, *science fiction*. Čeština je obvykle nezačleňuje do slovní zásoby. Částečné přizpůsobení slovního spojení *happy end* značí přidání koncovky při skloňování – *happy endem*. Ke slovům citátovým se řadí i tzv. **okřídlená slova**, to znamená některá přísloví a úsloví (např. *cherchez la femme*) a skutečné výroky slavných postav (např. *Alea iacta est*). Citátová pojmenování bývají tvořena většinou víceslovnými výrazy a bývají stylisticky příznaková. Mluvíci je někdy užívají nadbytečně ve snaze učinit svůj projev intelektuální a exkluzivní.

- **Slova částečně přizpůsobená:** Radíme sem taková slova, která se sice používají docela běžně, ale stále je pociťujeme jako cizí. Často kolísají v pravopise, např. *computer* i *komputer*. Cizí rys naznačuje jejich formální stránka. Ve zvukové podobě můžeme najít hlásky nebo kombinace hlásek, které nejsou typické pro český jazyk (např. g, f), a grafické podobě nám napoví odlišný pravopis i / y, písmena x, ó a ú (uprostřed slova). Slovo se také může odlišně skloňovat.
- **Slova zcela zdomácnělá:** U těchto slov si uživatelé jazyka už ani neuvědomují cizí původ, protože došlo k jejich úplnému přizpůsobení českému jazykovému prostředí. Patří do centra slovní zásoby, např. *škola*.

Měli bychom zmínit také kalky a slova hybridní:

- **Kalky:** Spisovný jazyk v některých případech přejímá slova v podobě kalků. To znamená, že doslovně přeloží cizí lexikální jednotku. Existují **kalky slovotvorné**, které vznikají překladem jednotlivých slovotvorných částí cizího slova do domácího jazyka (např. *sub / scribere – pode / psat*), **kalky frazeologické**, které se tvoří překladem struktury frazému (např. *im Bilde sein – být v obraze*), a **kalky sémantické**, kdy domácí slovo získá podle vzoru cizího slova nový význam (německé *Schloß* znamená „zařízení na zamykání“ a „palác“, podle toho české slovo *zámek* získalo k původnímu prvnímu i druhý zmiňovaný význam). Některé kalky se staly mezinárodními.
- **Slova hybridní:** Jsou to lexikální jednotky složené z jedné části domácího původu a druhé části cizího původu. K tomuto jevu dochází více způsoby: buď je při přejímání jedna složka přejata a druhá přeložena (např. *Weihnachten – Vánoce*) nebo jde o tvoření nového domácího slova pomocí abstrahované složky cizí (např. *fotosoutěž*). Hybridní slova mívají někdy expresivní nádech (např. *arcilump*), slangový charakter (např. *slibotechna*) nebo mohou být odbornými výrazy (např. *supravodivý*).

4.2. Typy přejatých slov podle původu

Čeština přejímá slova z cizích jazyků dvěma způsoby: buď přímo z jednoho konkrétního jazyka nebo zprostředkovaně, prostřednictvím jiného jazyka.

Podle původu dělíme přejatá slova na:

- **Mezinárodní slova (internacionalismy):** Tato slova jsou společná více kulturním jazykům, kde se vyskytují obvykle s úpravami, které přibližují internacionalismy struktuře domácích slov. Jedná se zejména o jazyky evropské, částečně i jazyky neevropské. To, že slovo označujeme jako mezinárodní, neznamena, že je rozšířené ve všech evropských jazycích. V skupinách jazyků se také může používat různých mezinárodních slov pro vyjádření stejného významu. Například slovo *benzín* používá čeština a němčina, americká angličtina a ruština má místo toho výraz *gaz*. Identická slova mohou mít v různých jazycích odlišné významy. Například *miliarda* v angličtině znamená to, co naše slovo *bilión*.

Mezinárodní slova se dále dělí na slova nadnárodní a slova z národních okruhů.

- **Slova nadnárodní:** Jsou to většinou lexikální jednotky uměle vytvořené **ze základů latinských, řeckých a řeckolatinských**, např. *automobil, televize*. Patří sem velká část odborných termínů, například názvy vědních disciplín (*biologie, filozofie*). Z vlastních jmen jsou odvozena jména fyzikálních jednotek (*ampér*), chemických prvků (*curium*) nebo rostlin (*fuchsie*). K této skupině mezinárodních slov řadíme i slova, která jsou **vázána na určité místní nebo časové prostředí** – pojmenování prostředí, živočichů, rostlin, činností apod. (např. *savana, kakadu, čača, kovboj*).
- **Slova z různých národních okruhů:** Z **italštiny** se k nám dostaly termíny z oblasti hudby, např. *piano, duet, soprán*. **Francouzština** obohacuje především módní a gastronomickou terminologii,

např. *baret, korzet, menu*. Z **angličtiny** pochází názvy sportovní, hudební a nově i počítačové, např. *sport, fotbal, jazz, software*. **Španělského původu** jsou některá slova z vojenství, např. *armáda* a *mundúr*. Do češtiny se dostala i slova ze vzdálených jazyků: z **arabštiny** (*káva, alkohol*), **turečtiny** (*klobouk, jogurt*), **čínštiny** (*čaj*), **japonštiny** (*džudo*), **hindštiny** (*džungle*) a **indiánských jazyků** (*čokoláda, tabák, kakao, kánoe, vigvam*).

- **Slova z němčiny:** České prostředí udržovalo dlouhou dobu kontakty s územně blízkým jazykem, němčinou. Tento jazyk byl oblíbený u české šlechty a v určitém historickém období byl dokonce Čechům vnucován. Čeština tedy hojně přejímala slova z němčiny nebo slova z cizích jazyků prostřednictvím němčiny. Patří sem například slova *cukr, knedlík, hadr, ponk* a některé hanlivé výrazy jako *biflovat, špehovat a ksicht*.
- **Slova ze slovanských jazyků:** V obrozeneckém období byla odstraňována slova německého původu a obrozenci se při přejímání slov obraceli na slovanské jazyky. Chtěli tak obohatit a hlavně „počeštit“ slovní zásobu. Ze slovanských jazyků má čeština nejvíce výpůjček z **ruštiny**, např. *babočka, něha, chrabrý* a názvy některých živočichů – *sobol, treska, tuleň*. Velká vlna přejímání z ruštiny pak znovu přišla ve 20. století, např. *bezpartijní, kulak, sovět*. Z dalších jazyků můžeme jmenovat **polštinu** (např. *báje, půvab, věda*), **srbocharvátštinu** (např. *junák, snacha*) a **slovenštinu** (např. *zbojník, služka, namyšlený*).

5. SOUČASNÝ ČESKÝ JAZYK

5.1. Některé tendence v současné slovní zásobě češtiny

Slovní zásoba odráží mimojazykové skutečnosti a reaguje na nové podněty a změny ve společnosti. Česká národní společnost se nyní trochu se zpožděním přidává k ostatním společnostem, ve kterých dominují tři důležité procesy – modernizace (rozvoj techniky a vědy, urbanizace apod.), vznik masové společnosti (standardizace způsobu života a myšlení, společnost se stává uniformní) a globalizace společnosti. Na druhé straně se lidé zajímají i o jevy okrajové, specifické, zvláštní. České jazykové prostředí má ztíženou situaci, a to tím, že je poznamenáno svou minulostí. S touto dřívější zkušeností se nyní musíme vyrovnávat a zároveň se snažíme držet krok se světem a přijímat vše nové.

Jedním z minulých období, které nás poznamenalo, je nedávná doba komunistického režimu. Polistopadové období přináší i změnu slovní zásoby. Nepoužívají se hesla spjatá se socialismem a na druhé straně se do českého slovníku vrací některá slova, která byla dříve vytlačovaná. Slova, jejichž význam byl záměrně zamlžován, znovu získávají svůj původní význam, stejně jako ta slova, která měla ideologicky podmíněné negativní konotace.

Ve slovní zásobě se mohou uplatňovat některé tendence s protikladným charakterem. Objevují se tyto dvojice protichůdných procesů: univerbizace a multiverbizace, terminologizace a determinologizace, internacionalizace a nacionalizace.

Univerbizace je proces, při němž z několikaslovného pojmenování vzniká jednoslovný výraz. Najdeme ji zejména v běžné mluvě. Existuje určitý repertoár přípon, které se při univerbizaci používají, a proto je tento způsob tvoření slov snadný. Opak univerbizace představuje **multiverbizace**, při níž z jednoslovného pojmenování vzniká pojmenování víceslovné. Tento postup je používán například v publicistice.

Determinologizace znamená, že z slovo přestává být termínem, nemá už tak přesný význam, takže přechází ze stylistické vrstvy odborné do stylistické vrstvy publicistické nebo hovorové. Týká se to především termínů z takových oblastí, které jsou v popředí veřejného zájmu. Protikladnou tendenci označujeme **terminologizace**.

Internacionalizace se projevuje zvláště výrazně. Žádný jazyk se nevyvíjí izolovaně, naopak je v kontaktu s jinými jazyky. Současná čeština se rozrůstá o množství přejatých slov. Zejména angličtina přináší nové pojmy z nejrůznějších komunikačních oblastí. Zdrojem mohou být knihy, časopisy, masmédiá i přímý styk s cizinci. Kromě samotného přejímání slov cizího původu využívá čeština slovo tvorné prostředky k tvoření nových slov, a tak vznikají slova hybridní. Jsou běžné složeniny, jejichž jedna složka je cizího původu, nebo odvozeniny s cizími předponami. **Tendence nacionalizační** mají oproti tomu jen dílčí charakter.

K rozšiřování slovní zásoby přispívá kromě přejímání slov i tvoření nových slov, především pomocí některých předpon a přípon. **Unifikační tendence**, která se týká tvarosloví jmen a sloves, navíc umožňuje přechod některých prvků běžně mluveného jazyka do funkce neutrálních výrazů.

K typickým jevům patří také **metaforičnost**, která se objevuje zejména v publicistice.

5.2. Vliv angličtiny na češtinu

Z cizích jazyků, které obohacují českou slovní zásobu, se v poslední době nejvýrazněji prosazuje angličtina. Ani ruština, která nám byla vnucována během komunistického režimu, neměla takový vliv, jaký má dnes anglický jazyk. Anglicismy se u nás začaly šířit až v průběhu 20. století – po vlně anglicismů po 1. světové válce došlo k oslabení po roce 1948, novému posílení v 60. letech a největší rozmach nastal po roce 1989.

Češi přicházejí do kontaktu s cizinci i s přeloženými texty. Nejvíce a nejrychleji jsou přejímána cizí slova z odborné oblasti. Cizí termíny jsou přijímány a tolerovány, protože mimo jiné napomáhají mezinárodní

spolupráci. Odborná vrstva však není hlavní oblastí, kde lidé nacházejí anglicismy. Nejčastěji se uživatelé jazyka seznamují s cizími výrazy prostřednictvím publicistiky.

Anglicismy procházejí **procesem počešťování**. Na průběh adaptace mají vliv různé skutečnosti, například stáří přejetí, typová vzdálenost cizího a domácího jazyka, frekvence, příslušnost k centru nebo periférii apod. Slova adaptujeme z různých hledisek.

Formální počešťování znamená **přizpůsobování zvukové a grafické stránky** lexikální jednotky. Situaci ztěžuje fakt, že vztah mezi mluvenou a psanou podobou anglických slov je jiný než u nás. V češtině navíc neexistují některé anglické hlásky, a tak je musí ve výslovnosti nahrazovat podobnými českými hláskami. Ivana Bozděchová ve své práci Vliv angličtiny na češtinu uvádí, jaké základní způsoby formální adaptace rozlišuje J. Obdržálek (1995). Je to 1. převzetí: a) pravopisné formy s anglickou výslovností (*laser*), b) pravopisné formy s českou výslovností (*radar*), c) pravopisné formy podle chybné výslovnosti (*volejbal*), d) přepisem původní výslovnosti (*displej*), 2. překlad (*computer – počítač*), 3. náhrada jiným slovem (*shunt – bočník*). (Daneš, 1997) Často se vedle sebe vyskytují dvě grafické varianty jednoho slova. Postupně jedna z dublet převáží, obvykle ta s počeštělým pravopisem.

Morfologie musí řešit především rozdíl mezi anglickou konverzí a českou flexí. **Z hlediska tvarosloví** se adaptace týká hlavně jmen. Snáze se přizpůsobují jména zakončená ve výslovnosti stejně jako česká (např. software [softver] –u, m). Ty jednotky, které mají odlišné zakončení, zůstávají většinou nesklonné (např. summary [sameri] neskl., s).

Slovotvorná adaptace záleží na tom, jak proběhla formální a morfologická adaptace. Buď přejímáme hotová pojmenování z angličtiny, nebo použijeme anglický základ a české slovotvorné postupy a prostředky (derivaci, kompozici, konverzi nebo abreviaci). Slovesa se téměř vždy tvoří pomocí přípony –ova (t), např. mailovat. Poměrně často vznikají hybridní slova, kalky se objevují spíše zřídka. V mluveném jazyce, především ve slangu, dochází někdy k derivaci

ze zkratk a zkratkových slov, například psané PC, počítač, vyslovujeme písíčko nebo pécéčko.

V poslední době se objevují otázky, zda není čeština ohrožená ze strany světových jazyků, zejména angličtiny. Lingvisté i široká veřejnost si kladou otázky ohledně vhodnosti a přijatelnosti přejímání cizích slov. Většina se shoduje, že v odborné oblasti jsou cizí slova užitečná pro svůj jednoznačný význam. V oblasti běžně sdělovací, popularizační a publicistické však mohou někdy snižovat srozumitelnost. V některých případech, pokud má čeština vlastní vhodný výraz, může být použití anglicismu nadbytečné. Na druhé straně nám angličtina pomáhá tam, kde čeština takové vhodné pojmenování nemá nebo má jen kostrbaté. (Daneš, 1997)

6. DOTAZNÍKOVÝ VÝZKUM

Cizí slova pronikají do češtiny stále častěji. Můj dotazníkový průzkum měl zjistit, jak dobře si je osvojuje věková skupina zvaná mládež. Dotazník měl odhalit, zda mladí lidé znají cizí slova, zda umí vysvětlit jejich význam nebo je vhodně použít ve větě. Dále bylo mým úkolem zjistit, z jakých tematických oblastí znají více přejatých slov a z jakých méně. Také jsem se zajímala o to, zda dávají mladí lidé přednost slovům cizího původu, nebo jestli radši užívají jejich české ekvivalenty.

V odpovědích dotazovaných žáků a studentů se často vyskytovaly pravopisné chyby a nespisovné tvary slov. Těmito jevy se však ve svém rozboru nebudu zabývat, protože dotazník byl zaměřen především na zkoumání slovní zásoby, konkrétně na znalost a použití cizích slov. Z tohoto důvodu jsem si také dovolila upravit některé odpovědi (samozřejmě jen po pravopisné a tvaroslovné stránce) žáků a studentů, které cituji ve své práci. Výjimku tvoří pravopis slov cizího původu, která měli dotazovaní v některých úkolech sami doplnit a kde se vyskytly různé varianty psané podoby jednoho slova. Tyto případy na příslušném místě doplním komentářem.

Dotazník obsahoval jedenáct položek, z nichž jen poslední byla zaměřena spíše teoreticky. V prvních deseti otázkách měli respondenti plnit praktické úkoly, například vysvětlit význam slova, uvést synonymum českého nebo cizího původu, užít slovo ve větě nebo napsat cizí slova z různých oblastí. V jedenácté otázce se pak zamýšleli nad výskytem cizích slov. Přesné znění dotazníku je otištěno v příloze.

Cizí slova bývají různými jazykovědci a v různých publikacích chápána odlišně. Ve svém výzkumu považuji za cizí slova takové výrazy, které bychom označili za slova citátová a slova částečně přizpůsobená, tedy taková, která stále pociťujeme jako cizí. V teoretické části mé práce v oddíle zaměřeném na typy přejatých slov podle míry přizpůsobení uvádím kromě těchto dvou typů přejatých slov ještě slova zcela zdomácnělá. Ta ve svém výzkumu neřadím ke slovům cizím, ale domácím.

Tématem mé práce jsou cizí slova v mluvě mládeže. Pojem cizí slova jsem již upřesnila a v následující části bych ráda vysvětlila, jak chápu pojem mládež. Poté přistoupím k analýze výsledků jednotlivých položek dotazníku.

6.1. Pojem mládež

Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost uvádí u pojmu *mládež*, že se jedná o hromadné podstatné jméno ženského rodu, které znamená „mladí lidé“. (Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost, 1978) Význam adjektiva *mladý* je však, dá se říci, relativní. Rozhodla jsem se proto chápat tento pojem jako synonymum v dnešní době oblíbeného a často užívaného slova cizího původu – „*teenageři*“. *Teenager* je slovo přejaté z angličtiny. *Teen* je přípona, kterou anglický jazyk používá při tvoření číslovek od 13 do 19. *Age* znamená věk, stáří. *Teenager* tedy označuje člověka ve věku od třinácti do devatenácti let. Takto tedy ve svém průzkumu pojímám mládež. Čeština také někdy používá domácí ekvivalent „*náctiletí*“.

Mladý člověk prochází v období od třinácti do devatenácti let mnoha zásadními proměnami, ať už se jedná o změny biologické nebo ukončení základní školy a přestup na střední školu. Sedm let v životě mladého člověka znamená mnoho a rozdíl mezi osobností člověka na dolní a horní hranici této etapy bývá obrovský. Předpokládám, že i individuální slovní zásoba a celkový vztah k jazyku se v této době mění. Rozdělila jsem tedy mládež na čtyři skupiny. První skupinu tvoří žáci 7. tříd základní školy, kterým je přibližně 13 let a stojí tedy na pomyslném začátku. Druhou skupinu představují žáci o dva roky starší, tedy žáci 9. tříd základní školy. Ti by ve srovnání se svými mladšími spolužáky měli být lépe jazykově vybaveni, i díky tomu, že se většinou připravují na přijímací zkoušky na střední školy. Třetí skupina zahrnuje studenty 2. ročníku střední školy. Měli bychom tedy zjistit, jestli věkový rozdíl dvou let (oproti druhé skupině, kde jsou žáci devátých tříd) znamená i rozdíl jazykové úrovně. Čtvrtá skupina stojí na samém konci. Jedná se o studenty 4. ročníků (resp. 1. ročníku nástavbového

studia, kteří jsou stejně staří) střední školy. Všechny skupiny dostaly dotazník ve stejném znění. Měl by zachytit rozdíly mezi jednotlivými ročníky.

Dotazníky vyplnilo celkem 204 respondentů, tedy 53 žáků sedmé třídy ZŠ, 56 žáků deváté třídy ZŠ, 46 studentů druhého ročníku SŠ a 49 studentů čtvrtého ročníku SŠ. Výzkum probíhal v sedmých a devátých třídách dvou základních škol v Českých Budějovicích, konkrétně na ZŠ Grúnwaldova (sportovně zaměřená škola) a ZŠ a ZUŠ Bezdrevská, a v druhých a čtvrtých ročnících maturitních tříd (resp. 1. ročníku nástavbového studia) Střední odborné školy elektrotechnické, Centra odborné přípravy, v Hluboké nad Vltavou. Obě základní školy navštěvují chlapci i dívky, střední školu pouze chlapci. Průzkum na školách se uskutečnil v listopadu 2007.

6.2. Výsledky výzkumu

6.2.1. Technické výrazy

Když se podíváme na pronikání cizích slov do češtiny v poslední době, zjistíme, že jednou z významných oblastí je počítačová terminologie. Skrze ni k nám pronikají převážně anglicismy. Média, internet nebo textové zprávy patří také k volnému času mládeže. Výzkumy ukázaly, že u mládeže mezi 10 a 18 lety zabírá sledování televize až 120 minut denně. Internet obsadil 2. místo na pomyslném žebříčku aktivit mládeže ve volném čase. Slouží nejen k vyhledávání informací, ale i k zábavě a ke komunikaci s přáteli. Komunikovat můžeme i prostřednictvím mobilních telefonů. Mladí lidé tuto možnost rádi a často využívají. Počítače a mobilní telefony ovlivňují jazyk. Mimo jiné nás také učí zkracovat. SMS zpráva má jen omezený počet znaků a to nutí uživatele jazyka vyjadřovat se stručně a jasně, popřípadě používat smajlíky.

Mladí lidé přicházejí denně do kontaktu s novými technickými vynálezy, jako je internet a mobilní telefon. Z tohoto důvodu jsem do prvního úkolu v mém dotazníku zařadila cizí slova právě z této oblasti. Respondenti měli vlastními slovy vysvětlit výrazy **SMAJLÍK, BLOG, LEVEL, BLUETOOTH**

a **SURFOVAT**. Celkově se dá říci, že toto cvičení nedělalo žákům a studentům příliš velké potíže, přesto se ve všech ročnících objevilo několik žáků, kteří neznali význam daného výrazu nebo podali nesprávné vysvětlení. Konkrétní výsledky jednotlivých tříd u daných výrazů ukazují následující tabulky. Pro názornost a přehlednost jsem tabulky doplnila ještě grafy.

Některá z těchto slov se v češtině vyskytují teprve krátce a slovníky je zatím nezachycují. V těchto případech uvádím vlastní definici daného pojmu.

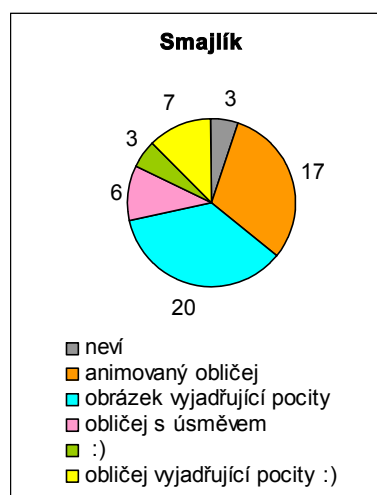
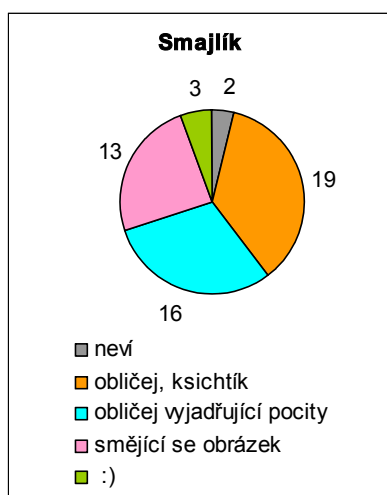
- **SMAJLÍK** – je pojmenování pocházející z anglického slova „*smile*“, které znamená *usmívat se* nebo *úsměv*. Je to grafický znak složený z interpunkčních znamének – dvojtečky, pomlčky a závorky. Svou podobou připomíná lidský obličej. Používá se v psaných zprávách (například SMS, ICQ) a vyjadřuje náladu, pocity, emoce pisatele. Přestože „*smile*“ znamená úsměv, nemusí smajlík vyjadřovat pouze radost, existují i smajlíci smutní, zamračený apod. Dalo by se říci, že tento znak jistým způsobem nahrazuje mimiku, která doprovází mluvený projev a kterou nenacházíme v projevu psaném. Bývá označován také jako emotikon.

7. třída ZŠ

Smajlík	
Odpovědi	Počet
neví	2
obličej, ksichtík	19
obličej vyjadřující pocity	16
smějící se obrázek	13
:)	3

9. třída ZŠ

Smajlík	
Odpovědi	Počet
neví	3
animovaný obličej	17
obrázek vyjadřující pocity	20
obličej s úsměvem	6
:)	3
obličej vyjadřující pocity :)	7

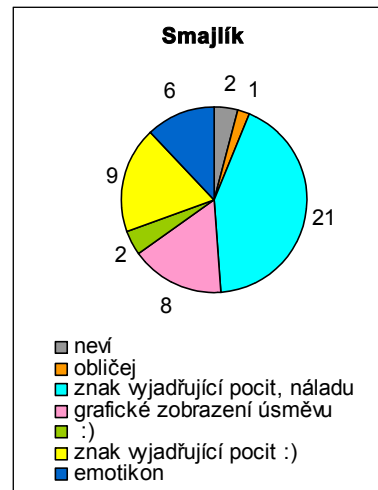
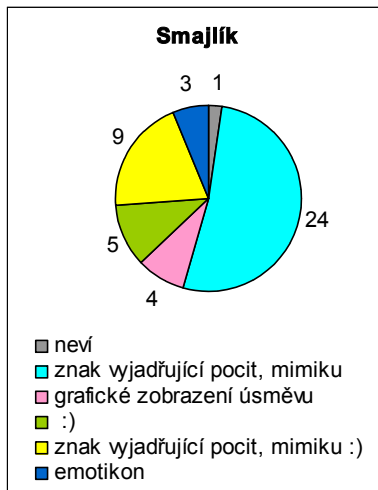
Z grafu je patrné, které odpovědi převažovaly. V sedmé i deváté třídě se často objevovala odpověď *obličej* nebo *animovaný obličej*, která však není úplně přesným vyjádřením významu slova smajlík. Žáci sedmé třídy také často uváděli, že se jedná pouze o *smějící se, veselý nebo srandovní obrázek*. Jeden žák přímo uvedl, že smajlík je „*obličej veselého kluka*“. Za výstižnou považují odpověď, kterou v obou třídách uvedlo přibližně 30 – 35 % dětí – *obličej nebo obrázek vyjadřující pocity, náladu*. Výjimečně použili žáci místo slovního vysvětlení pouze grafický znak a 7 žáků devátých tříd použilo oba způsoby (tedy verbální vyjádření doplněné grafickým znakem). 3 – 5 % žáků základní školy neznalo správnou odpověď.

2. ročník SŠ

Smajlík	
Odpovědi	Počet
neví	1
znak vyjadřující pocit, mimiku	24
grafické zobrazení úsměvu	4
:)	5
znak vyjadřující pocit, mimiku :)	9
emotikon	3

4. ročník SŠ

Smajlík	
Odpovědi	Počet
neví	2
obličej	1
znak vyjadřující pocit, náladu	21
grafické zobrazení úsměvu	8
:)	2
znak vyjadřující pocit :)	9
emotikon	6

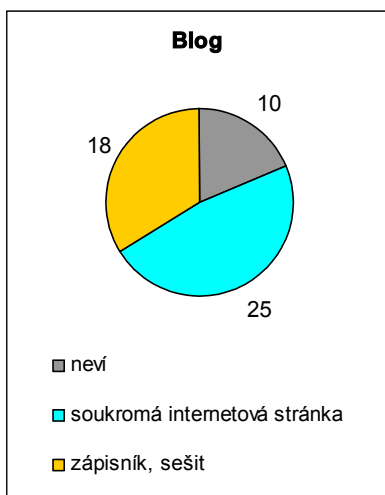

Můžeme si všimnout rozdílů mezi vyjadřováním na základní a střední škole. Nepřesná odpověď *obličej* se vyskytla pouze u jednoho studenta. Více než polovina studentů druhého ročníku a téměř polovina studentů čtvrtého ročníku uvedla výstižně, že se jedná o *grafický znak vyjadřující pocity, náladu, mimiku pisatele*. Přibližně 19 % studentů obou ročníků navíc doplnilo své vysvětlení o grafický znak (zatímco žádný žák sedmé třídy tuto možnost nezvolil). Nově se zde objevuje definice smajlíka jako *emotikonu*.

- **BLOG** – pochází z anglického „*web log*“, které znamená *webový záznamník*. Je to internetový deníček, do kterého si píše buď jeden autor (říká se mu *blogger* nebo *blogař*), nebo skupinka lidí. Mohou se svěřit se svými životními příběhy a pocity, mohou zde publikovat své básně či povídky nebo psát o svých zájmech. Čtenáři pak příspěvky mohou ohodnotit nebo přidat komentář. První blog vznikl v roce 1994, ale masovou záležitostí se stal až v posledních letech. Blogy píší hvězdy, známé osobnosti i obyčejní lidé, většinou teenageři. (Popcorn, 2007)

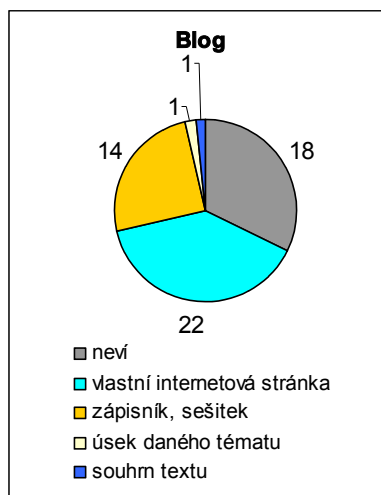
7. třída ZŠ

Blog	
Odpovědi	Počet
neví	10
soukromá internetová stránka	25
zápisník, sešit	18

9. třída ZŠ

Blog	
Odpovědi	Počet
neví	18
vlastní internetová stránka	22
zápisník, sešitek	14
úsek daného tématu	1
souhrn textu	1

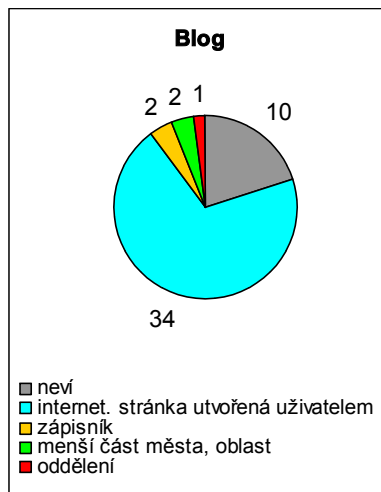
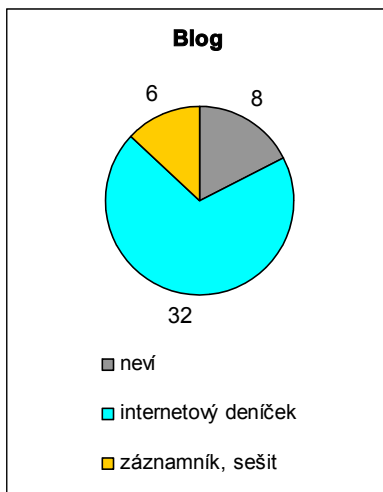

2. ročník SŠ

Blog	
Odpovědi	Počet
neví	8
internetový deníček	32
zápisník, sešit	6

4. ročník SŠ

Blog	
Odpovědi	Počet
neví	10
web. stránka utvořená uživatelem	34
zápisník	2
menší část města, oblast	2
oddělení	1

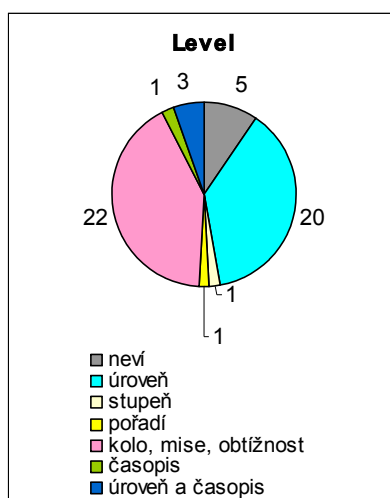

Slovo blog bylo nejobtížnějším výrazem v prvním cvičení. Jak jsem již uvedla, jedná se o výraz, který se v češtině vyskytuje teprve krátce. V každém ročníku ponechalo toto slovo bez vysvětlení minimálně 17 % dotazovaných. Přibližně třetina žáků základních škol a 10 – 13 % studentů střední školy zaměnilo toto slovo s jeho homofonem (*blok*) a uváděli například *záznamník, sešit, úsek* nebo *část města*. 47 % žáků sedmých tříd a 39 % žáků devátých tříd napsalo správné vysvětlení, přičemž starší z žáků často dodali, že se jedná o *neplacenou internetovou stránku*. Studenti střední školy byli úspěšnější ve vysvětlování slova blog než žáci základních škol. 70 % z nich uvedlo, že tento výraz znamená *vlastní internetovou stránku vytvořenou uživatelem, která připomíná deník*. Někteří navíc poznamenali, že se jedná o *stránky amatérských programátorů* nebo že jsou to *stránky pro ty, kteří neumějí program HTML*. Zdá se, že zde mělo vliv hlavně elektrotechnické zaměření střední školy (spíše než věk respondentů).

- **LEVEL** – bývá vysvětlován jako *úroveň, vrstva, hladina, pořadí, stupeň, na stejné výši, úrovni*. V počítačových hrách vyjadřuje *level* úroveň hry. Existuje také časopis s názvem Level, který se zabývá počítači a počítačovými hrami.

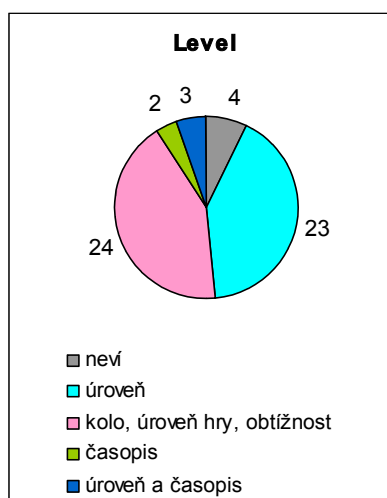
7. třída ZŠ

Level	
Odpovědi	Počet
neví	5
úroveň	20
stupeň	1
pořadí	1
kolo, mise, obtížnost	22
časopis	1
úroveň a časopis	3

9. třída ZŠ

Level	
Odpovědi	Počet
neví	4
úroveň	23
kolo, úroveň hry, obtížnost	24
časopis	2
úroveň a časopis	3

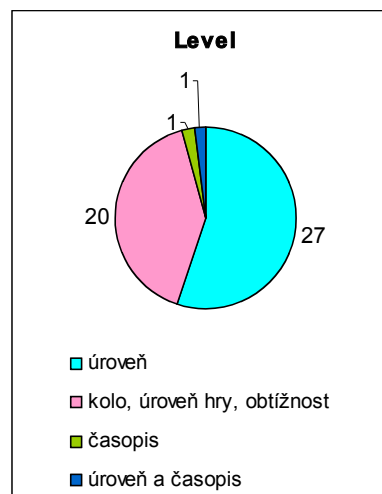
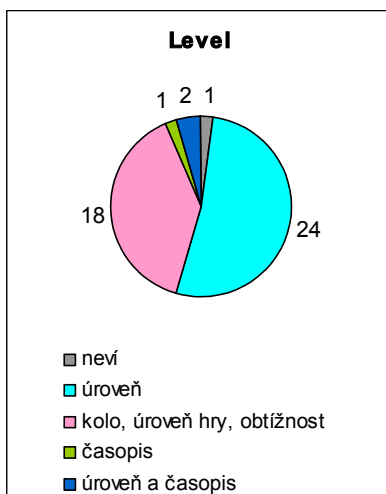

2. ročník SŠ

Level	
Odpovědi	Počet
neví	1
úroveň	24
kolo, úroveň hry, obtížnost	18
časopis	1
úroveň a časopis	2

4. ročník SŠ

Level	
Odpovědi	Počet
neví	0
úroveň	27
kolo, úroveň hry, obtížnost	20
časopis	1
úroveň a časopis	1

V případě slova level se neprojeví příliš velké rozdíly mezi ročníky. Alespoň 40 % žáků základní školy napsalo správně, že znamená *úroveň* (navíc dva žáci sedmé třídy si vzpomněli na význam stupeň či pořadí). Na střední škole takto odpovědělo přes polovinu studentů. Velká část dotazovaných (kolem 40 % z každého ročníku) také vztáhla tento pojem k počítačovým hrám, a proto často uváděli *kolo, mise, obtížnost, část hry* nebo *úroveň hry*. Čím byli žáci starší, tím spíše znali význam daného slova. Ze studentů čtvrtého ročníku dokonce vysvětlili tento pojem všichni.

- **BLUETOOTH** - je bezdrátová komunikační technologie sloužící k bezdrátovému propojení mezi dvěma a více elektronickými zařízeními, jakými jsou například mobilní telefon, osobní počítač nebo headset. Dva přístroje od sebe musí být vzdáleny max. 10 metrů. Jde o připojení, které umožňuje bezplatné posílání obrázků, textů, písniček a jiných dat. Bluetooth znamená v překladu *modrý zub*. Název je odvozen z anglického jména dánského krále Haralda Modrozuba - Harald Bluetooth, který vládl Dánsku a Norsku v 10. století. Díky jeho diplomatickým schopnostem se mu povedlo sbratřit původně válčící dánské a norské kmeny (včetně

kmene Skåne, dnešních Švédů, na jejichž území byla technologie Bluetooth vyvinuta). Právě této analogie bylo využito pro název technologie Bluetooth, která podobně jako kdysi král Harald slouží k usnadnění vzájemné komunikace. (MobilMania.cz, Wikipedie, otevřená encyklopedie)

7. třída ZŠ

Bluetooth	
odpovědi	počet
neví	6
zařízení v mobilu	47

9. třída ZŠ

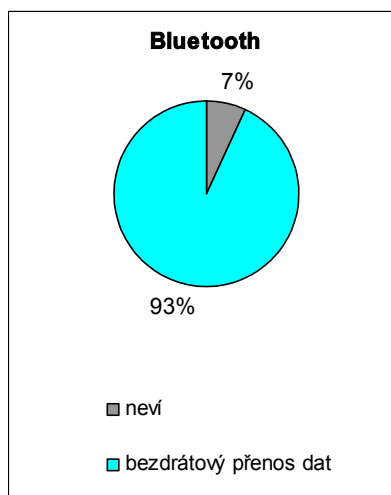
Bluetooth	
odpovědi	počet
neví	3
bezdrátový přenos dat	53

2. ročník SŠ

Bluetooth	
odpovědi	počet
neví	3
bezdrátový přenos dat	43

4. ročník SŠ

Bluetooth	
odpovědi	počet
neví	3
bezdrátový přenos dat	46

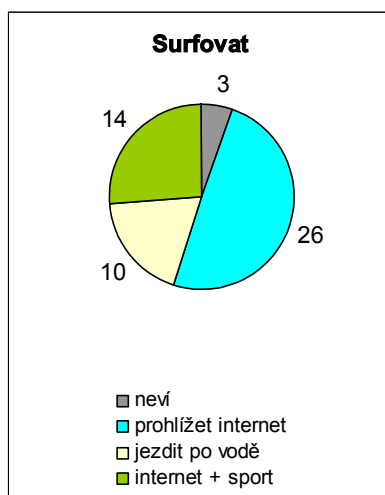
Slovo bluetooth není pro mládež neznámé. Protože se neobjevily příliš velké rozdíly mezi jednotlivými ročníky, znázornila jsem situaci čtyřmi tabulkami s přesnými údaji o 7. a 9. třídě a 2. a 4. ročníku, ale pouze jedním grafem, který je vyjádřením průměru výsledků všech ročníků. Průměrně tedy

tento pojem vysvětlilo 93 % dotazovaných, pouze 7 % nevedlo žádnou odpověď. Rozdíly mezi ročníky se ukázaly pouze ve způsobu vysvětlování. Zatímco žáci sedmé třídy nejčastěji zmiňovali, že se jedná o *zařízení v mobilu*, díky němuž *se mohou posílat obrázky na jiný mobil*, žáci vyšších tříd uváděli, že jde o *bezplatný, bezdrátový přenos dat*.

- **SURFOVAT** – znamená *vyhledávat informace na internetu*. Z tohoto důvodu jsem tento pojem zařadila mezi slova týkající se internetu a mobilních telefonů. Může však mít ještě jeden význam, a to *jezdit na prkně na vlnách mořského příboje* (vodní sport). Záměrně jsem do zadání k tomuto cvičení nevedla, že se jedná o slovo vícevýznamové. Zajímalo mě, kolik dotazovaných uvede oba významy, a pokud je napadne jen jeden, který ze dvou si vyberou.

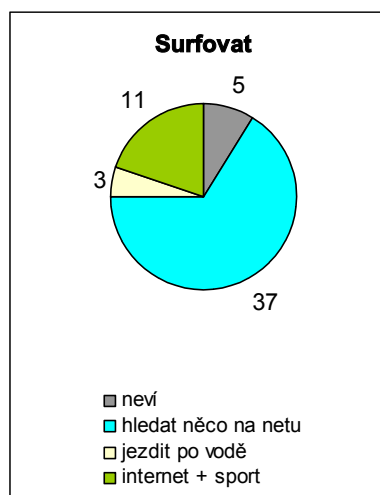
7. třída ZŠ

Surfovat	
Odpovědi	Počet
neví	3
prohlížet internet	26
jezdit po vodě	10
internet + sport	14

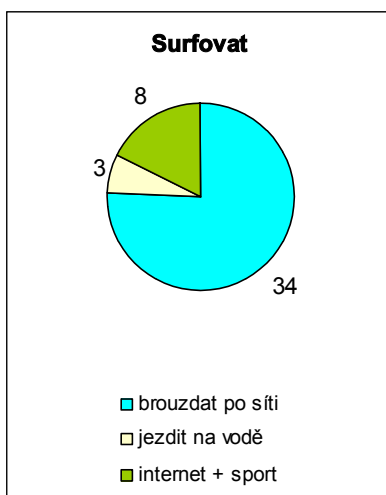
9. třída ZŠ

Surfovat	
Odpovědi	Počet
neví	5
hledat něco na netu	37
jezdit po vodě	3
internet + sport	11

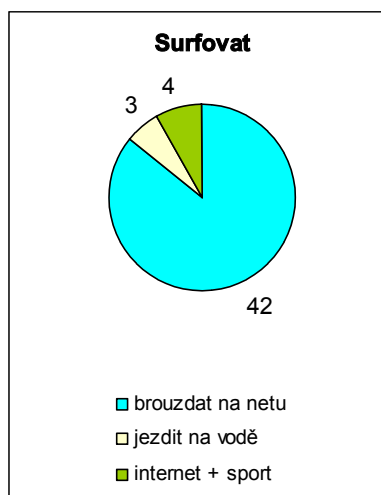
2. ročník SŠ

Surfovat	
Odpovědi	Počet
neví	0
brouzdat po síti	34
jezdit na vodě	3
internet + sport	8

4. ročník SŠ

Surfovat	
Odpovědi	Počet
neví	0
brouzdat na netu	42
jezdit na vodě	3
internet + sport	4

Je jasně vidět, jak s přibývajícím věkem dotazovaných stoupá počet těch, kteří slovo *surfovat* vztáhli pouze k internetu : 49 % žáků sedmé třídy uvedlo *prohlížet internet, být na internetu*, 66 % žáků deváté třídy *hledat něco na internetových stránkách, navštěvovat internetové stránky*, 74 % studentů druhého ročníku *brouzdat po síti, prohlížet internetové stránky* a 86 % studentů čtvrtého ročníku *brouzdat na netu, sjíždět web*. Na druhou stranu s věkem klesá počet těch, kteří si vzpomněli i na vodní sport. Jinými slovy, čím mladší byli žáci, tím častěji vysvětlili toto slovo jako *jízdu po vodě*, nebo uvedli obě možnosti. Surfovat v obou významech znalo 26 % žáků sedmé třídy, 20 % žáků deváté třídy, 17 % studentů druhého ročníku a 8 % studentů čtvrtého ročníku. (Vystává zde otázka, zda starší skupinky mládeže nejsou už příliš „zkažené“ internetem, zda by neměly trávit více svého volného času při sportu.)

6.2.2. Výrazy týkající se českého jazyka a slohu

Ve druhém úkolu měli žáci uvést synonyma českého původu k několika pojmenováním cizího původu. Uvedená slova se od výrazů v prvním cvičení liší stářím, původem i tematickou oblastí, do které spadají. Zatímco v prvním úkolu měli žáci vysvětlit technické termíny pocházející z angličtiny, které se v češtině objevily teprve nedávno, v tomto případě se jedná o slova pocházející z klasických jazyků, tedy latinského a řeckého původu, která se v našem jazyce vyskytují poměrně dlouho a se kterými se můžeme setkat například na hodinách českého jazyka a slohu. Z latiny pochází **CURRICULUM VITAE** a **SINGULÁR**, řeckého původu je slovo **CHARAKTER**. Cílem tohoto úkolu bylo nejen porovnat rozdíly znalostí těchto třech výrazů mezi jednotlivými ročníky, ale zároveň, pokud se ohlédneme zpět na předcházející úkol, slouží ke srovnání znalostí slov cizího původu ze dvou tematických okruhů.

Přestože výrazy CURRICULUM VITAE, CHARAKTER a SINGULÁR existují v českém jazyce déle než například SMAJLÍK nebo BLOG, činilo dotazovaným velké potíže najít správné synonymum. Jak jsem předpokládala, nejmenší problémy způsobilo žákům a studentům slovo CHARAKTER, se kterým se setkávají nejen ve škole a který je asi z daných tří výrazů nejvíce frekventovaný. Když jsem zadávala dotazník na základní škole, věděla jsem, že zbývající dva pojmy budou pro žáky neznámé nebo příliš těžké. Žáci sedmých tříd jistě znají pojem jednotné číslo, jejich starší spolužáci se v hodinách slohu seznámili s životopisem, avšak latinská pojmenování většinou neznají. Očekávala jsem, že lepší znalosti prokáží studenti střední školy, zejména ze čtvrtého ročníku, které čeká maturitní zkouška a následně žádost o práci, ke které se většinou přikládá životopis.

- **CURRICULUM VITAE**

7. třída ZŠ: Z 53 žáků sedmé třídy ponechalo tuto kolonku nevyplněnou 52 dětí, 1 chlapec nesprávně uvedl, že se jedná o jakési vitamíny (zřejmě ho

k tomu vedla podobnost se slovem vitae), Nikdo tedy neznal správnou odpověď.

9. třída ZŠ: Ani žáci deváté třídy nebyli schopni uvést české synonymum k tomuto latinskému výrazu. 54 dětí nenapsalo nic, 1 žák věděl, že tento pojem souvisí se *životem*, a 1 chlapec uvedl, že je latinského původu.

2. ročník SŠ: Pouze 2 ze 46 studentů druhého ročníku, tedy jen 4 %, uvedli české synonymum *životopis*.

4. ročník SŠ: Studenti čtvrtého ročníku prokázali znalost tohoto slova z 20 %. To znamená, že 10 z nich napsalo, že curriculum vitae má český ekvivalent *životopis*. 1 student uvedl pouze *život*. Další dotazování mylně považovali tento pojem za *vlastní životopis Karla IV*, slovo související s *vitamíny* nebo *něčím vitálním* nebo dokonce napsal na prezidentské standartě *Pravda vítězí*.

• CHARAKTER

7. třída ZŠ: Slovo charakter bylo pro všechny dotazované žáky a studenty nejméně neznámé. Z žáků sedmé třídy znalo synonymum k tomuto výrazu přibližně 45 %. Nejčastěji uváděli *povaha, povaha člověka* (15 žáků), zřídka se objevilo *chování, osobnost, vlastnost osoby*. 1 chlapec napsal *postava*. Podle Slovníku spisovné češtiny pro školu a veřejnost (1978) je jedním z významů slova charakter „*vyhraněný povahový typ postav v divadelních hrách*“, a proto jsem variantu *postava* uznala jako správnou. Někteří místo synonyma napsali vysvětlení, například *jaký ten člověk je*. Z nesprávných synonym bych citovala *charakteristika* nebo *vzdělanost, moudrost*. Bez synonyma ponechala toto slovo polovina žáků.

9. třída ZŠ: Od deváté třídy stoupá znalost tohoto výrazu. Zatímco v sedmé třídě nebyla úspěšná ani polovina žáků, ve starších ročnících znalo

synonymum 63 – 70 % dotazovaných. Nejoblíbenější bylo opět *povaha* (17 žáků) a *osobnost* (8 žáků), méně pak *vlastnosti*, *chování*, *postava*. Jednou se zde objevila nesprávná varianta *osoba*. 28 % nenapsalo žádné synonymum.

2. ročník SŠ a 4. ročník SŠ: I zde se opakovala synonyma, která jsem uvedla u předchozích ročníků. Nově zde přibylo *mravní chování*. 1 student čtvrtého ročníku napsal *dobrý člověk*, což přibližně odpovídá definici ze Slovníku spisovné češtiny pro školu a veřejnost (1978) „*spolehlivá, nekompromisní, poctivá povaha, přeneseně člověk s takovou povahou*“. Když o někom řekneme, že má charakter, hodnotíme ho kladně. Necelá třetina studentů obou ročníků nechala tuto kolonku prázdnou.

• SINGULÁR

7. třída ZŠ: Nikdo z žáků sedmé třídy neznal synonymum ke slovu *singulár*. Pouze jeden žák si vzpomněl, že souvisí se slovem *plurál* a mylně tato antonyma považoval za synonyma. Jednomu chlapci toto slovo zřejmě připomnělo cirkulární pilu, hovorově zvanou cirkulárka, a napsal *singulárka*.

9. třída ZŠ: V tomto ročníku se již objevila správná odpověď. 5 chlapců a 5 dívek, tedy necelých 18 % žáků, vědělo, že je to *jednotné číslo*. 1 dívka si myslela, že se jedná o *množné číslo*. Zbytek žáků neodpověděl.

2. ročník SŠ a 4. ročník SŠ: Mezi oběma ročníky střední školy nebyly veliké rozdíly, proto opět (jako u slova *charakter*) uvádím společné výsledky. České synonymum ke slovu *singulár* znala jedna třetina studentů. Celkem 4 respondenti ho zaměnili s *množným číslem* neboli *plurálem*. Je zajímavé, že skoro čtvrtina studentů střední školy považovala toto slovo za cokoliv *jednotného*. Uváděli například *jednotný*, *jednotlivý*, *jednotlivec*, *jednotlivost* nebo *něco samotného*, *osamocen*, *samotář*. Ze špatných odpovědí bych ještě

zmínila slovo s jedním významem a podmět. Přibližně 40 % nenapsalo žádné synonymum.

Porovnáme-li výsledky obou cvičení, zjistíme, že zatímco s anglicismy z oblasti techniky, mobilních telefonů a počítačů je mládež docela dobře seznámena, výrazy CURRICULUM VITAE, CHARAKTER a SINGULÁR jim nejsou příliš známé. Projevily se zde rozdíly mezi znalostmi na základní a střední škole. První z uvedených výrazů neznal nikdo z žáků základní školy. Oproti tomu 20 % studentů čtvrtého ročníku uvedlo správné synonymum. U druhého a třetího slova se také výrazně liší znalosti 7. a 9. třídy. Starší z dětí prokazují alespoň o 18 % lepší znalosti. Věkový rozdíl dvou let zde tedy sehrává svou roli.

6.2.3. Opozita

Do třetího úkolu jsem zařadila slova cizího původu, která se často vyskytují spolu se svými antonymy. Poměrně nové spojení slov **BÝT IN** často vidáme například v módních časopisech. Dozvídáme se nejen, co je in, tedy v módě, ale zároveň jsme varováni, co **JE OUT**. Předpokládala jsem tedy, že zejména pro dívky nebudou tyto výrazy neznámé. Druhou dvojici slov tvoří podstatná jména **DEFENZIVA** a **OFENZIVA**. Očekávala jsem, že tato slova budou naopak znát spíše chlapci, hlavně z fotbalu. Poslední dvojice se skládá z přídavných jmen **AKTIVNÍ** a **PASIVNÍ**.

Úkolem bylo vysvětlit význam vždy jednoho z dvojice slov (BÝT IN, DEFENZIVA, AKTIVNÍ) a poté uvést slovo opačného významu (BÝT OUT, OFENZIVA, PASIVNÍ). Třetí úkol byl tedy rozdělen na dvě části. Někteří dotazovaní to však nejspíše přehlédli a splnili pouze druhou část. Tak si vysvětlují případy, kdy respondent nevysvětlil ani jedno z daných slov, ale doplnil jejich opaky. V zadání nebylo explicitně vyjádřeno, že antonyma, která mají dotazovaní doplnit, mají být také cizího původu. Objevilo se několik způsobů, jak bylo doplněno antonymum. Někteří skutečně napsali slova cizího původu, která jsem

očekávala. Někteří vytvořili slovo opačného původu pomocí negace daného slova, například BÝT IN – NEBÝT IN, AKTIVNÍ – NEAKTIVNÍ. Popřípadě užili jiná možná slova domácího či cizího původu.

- **BÝT IN**

Tento výraz nevysvětlilo 14 žáků sedmé třídy (26 %), 10 žáků deváté třídy (18 %), 4 studenti druhého ročníku (9 %) a 4 studenti čtvrtého ročníku (8 %). Jak jsem již naznačila, je možné, že v některých případech bychom mohli vynechání této části úkolu přičíst spíše nepozornosti žáků než jejich neznalosti cizích výrazů. Dotazovaní podávali různá vysvětlení, z nichž některá se opakovala častěji. Ve všech ročnících se objevily varianty *být moderní*, *být v módě*, *jít s módou*, *jít s dobou*. Dívky v sedmé a deváté třídě základní školy často zmiňovaly oblékání, tedy *oblékat se podle trendů*, *být hezky oblečená*, *nosit*, *co se nosí* nebo *nosit značkové oblečení*. V sedmé třídě, méně pak v ostatních ročnících, uvedlo několik žáků *být v pohodě*. Studenti čtvrtého ročníku na rozdíl od ostatních tříd upřednostňovali *být populární*. Z neobvyklých odpovědí bych ráda zmínila *být trendy* (7. třída), *cool* (vždy jednou v každém ročníku), dále pak *být v kurzu* (9. třída), *vypadat hustě*, *zapadat* (2. ročník) a *být aktuální* (2. a 4. ročník).

- **DEFENZIVA**

Toto slovo se ukázalo být nejobtížnějším z třetího cvičení, zejména pro žáky základních škol. Význam výrazu DEFENZIVA neznalo 37 žáků sedmé třídy (70 %) a 33 žáků deváté třídy (59 %). Studenti střední školy na tom byli lépe. Pouze 15 % z nich nenapsalo žádnou odpověď. Většina ostatních správně vysvětlila, že se jedná o *obranu*. 2 žáci sedmé třídy dodali, že se jedná o *obranu ve fotbale*, 1 napsal pouze *vzadu*. 1 student druhého ročníku a 7 studentů čtvrtého ročníku mylně pokládali defenzivu za *útok*.

- **AKTIVNÍ**

Zde se projevil rozdíl mezi sedmou třídou a staršími ročníky. Zatímco v sedmé třídě nedokázalo odpovědět 34 % žáků, v deváté třídě už to bylo jen

18 %, ve druhém ročníku 15 % a ve čtvrtém 12 %. Opět jsme se mohli setkat s mnoha správnými variantami vysvětlení, například *zapojovat se do různých akcí, do všeho, všechno dělat, mít hodně energie, být pracovitý, činný, stále v pohybu, snaživý*. Někteří žáci a studenti vztáhli tento pojem ke škole, a tak vysvětlovali *hodně se hlásí, hlásí se při hodině, ví, co se v hodině děje*. Jiní ho spojovali se sportem, například *hodně sportuje, sportovat, třeba hrát aktivně fotbal*. Zřídka se objevilo i *zapnutý, funkční, v provozu*, a to spíše u starších respondentů.

Následně tedy měli žáci napsat opaky k daným třem výrazům.

- **BÝT IN – antonyma:**

- **Neví:** Slovo opačného významu nenapsalo 7 žáků sedmé třídy (13 %), 7 žáků deváté třídy (12,5 %), 2 studenti druhého (4 %) a 1 student čtvrtého ročníku (2 %).
- **Být out:** Výraz cizího původu, který se obvykle objevuje jako protiklad k být in, uvedlo 23 žáků sedmé třídy (43 %), 38 žáků deváté třídy (68 %), 36 studentů druhého ročníku (78 %) a 40 studentů čtvrtého ročníku (82 %). Tuto variantu zvolila velká většina dotazovaných.
- **Antonymum vytvořené pomocí negace – nebýt in:** K této podobě antonyma se uchýlilo pouze několik dotazovaných, a to spíše žáci základní školy. Pouze jeden student z druhého ročníku střední školy napsal *nebýt in*, zatímco na základní škole takto odpovědělo 6 žáků ze sedmé i deváté třídy.
- **Jiná možná antonyma cizího i domácího původu:** 1 respondent z každého ročníku (kromě sedmé třídy) napsal místo slovesa být out podstatné jméno *outsider*, popřípadě *loser*. Někteří tvořili antonyma až ke slovům, která použili při vysvětlování daného výrazu. Kdo řekl, že být in znamená moderní, pak jako opak uvedl *nemoderní, staromódní, zastaralý*, dále opak k populární – *nepopulární*, jít s dobou – *nejít s dobou* a zapadnout –

nezapadnout. Pouze jednou jsem se ve všech sebraných dotaznících setkala s těmito zajímavými odpověďmi: *být pasé* (slovo francouzského původu), *být pozadu*, *být nula*, *být troska*, *mimo dění*, *mimo dobu*, *tuctový*.

- **Nevhodná antonyma:** Nevhodná antonyma zvolili pouze žáci sedmé třídy. Jeden chlapec zaměnil dvě anglická adverbia, a tak vzniklo *být off*. Dva chlapci a jedna dívka, kteří vysvětlili být in jako být v pohodě, se domnívali, že opakem je *být smutný*, *zahořklý* nebo *nemít náladu*. Spojení „být v pohodě“ bývá užíváno ve smyslu být klidný, šťastný. Když však zejména mladí lidé dnes o někom řeknou, že je v pohodě, mohou tím také vyjadřovat, že se jim ten člověk líbí, že schvalují jeho vzhled nebo jednání. „Být v pohodě“ tedy může být chápáno jako hovorové synonymum k být in. Rozhodně však nelze říci, že opakem být in je být smutný.

- **DEFENZIVA – antonyma:**

- **Neví:** Více než polovina žáků základní školy (58 %) neznalo antonymum ke slovu defenziva. Jak jsem předpokládala, bylo toto slovo obtížným především pro dívky. Pouze jedna ze 40 dívek (17 ze sedmé třídy a 23 z deváté třídy) nevynechala tuto část úkolu a správně napsala, že opakem defenzivy neboli obrany je útok. Ze středoškolských studentů nedoplnili antonymum 4 chlapci ze druhého a 2 ze čtvrtého ročníku.
- **Ofenziva:** Čím starší byli dotazovaní, tím častěji jsem se mohla v jejich dotaznících setkat s odpovědí *ofenziva*. Toto antonymum napsalo 13 žáků sedmé třídy, 21 žáků deváté třídy, a shodně 37 studentů z každého ročníku střední školy.
- **Útok – české antonymum:** Někteří zvolili české slovo opačného významu. Těch, co si vybrali tuto možnost, je ve srovnání s těmi, kteří dali přednost cizímu antonymu, mnohem méně. Konkrétně to

bylo 8 žáků sedmé třídy, 2 jejich starší spolužáci ze základní školy a 5 studentů ze druhého i čtvrtého ročníku střední školy.

- **Nesprávná antonyma:** Špatné odpovědi jsem našla pouze ve čtvrtém ročníku, kdy 5 studentů zaměnilo významy obou slov opačného významu a považovali defenzivu za útok a její opak tedy za *obranu*.

- **AKTIVNÍ – antonyma:**

- **Neví:** Spolu s věkem klesá počet těch, kteří se ani nepokusili doplnit antonymum k přídavnému jménu aktivní. Vyjádřeno procenty, od 34 % v sedmé třídě, přes 18 % a 15 % v deváté třídě a druhém ročníku, se dostaneme ke 12 % ve čtvrtém ročníku střední školy.
- **Pasivní:** Zejména žáci sedmé třídy dávali přednost jiným variantám než právě této, a tak pouze 4 z nich napsali slovo *pasivní*. V deváté třídě už to bylo o mnoho více žáků, konkrétně 27. Studenti střední školy výrazně preferovali toto antonymum – uvedlo jej 41 studentů druhého a 42 studentů čtvrtého ročníku.
- **Antonymum vytvořené pomocí negace – neaktivní:** Tuto možnost si vybírali spíše žáci základní školy, tedy 7 žáků ze sedmé třídy a 10 z deváté, zatímco na střední škole se k této variantě uchýlili pouze 3 studenti.
- **Jiná možná antonyma cizího i domácího původu:** Zde bych určitě neměla opomenout zmínit slovo *líný*, které napsala téměř polovina žáků sedmé třídy. I starší respondenti uváděli tento výraz, ale ne tak často jako nejmladší z dotazovaných – 10 žáků deváté třídy a pouze 3 studenti z druhého a 4 ze čtvrtého ročníku. Středoškolští studenti také zřídka psali *nečinný*.
- **Nevhodná antonyma:** Hledání vhodného antonyma dělalo trošku problémy dvěma mladším skupinám respondentů. Žáci sedmé třídy

navrhovali *nudný, ospalý, unavený* nebo *nehlásí se*, žáci deváté třídy například *flegmatismus, vypnutý* nebo *rušící*.

6.2.4. Paronyma

Ve čtvrtém cvičení jsem se soustředila na paronyma. Jak jsem již zmínila v teoretické části mé diplomové práce, jedná se o slova, která jsou si formálně podobná, ale mají naprosto rozdílné významy. V důsledku zvukové podobnosti těchto výrazů dochází často k jejich neúmyslné záměně. Vybrala jsem proto několik paronym cizího původu, která jsou často uživateli jazyka používána nesprávně, konkrétně: **ADAPTOVAT – ADOPTOVAT, FYZIKÁLNÍ – FYZICKÝ, HYSTERICKÝ – HISTORICKÝ, DOKUMENT – ARGUMENT**. Respondenti měli vytvořit věty s těmito výrazy. Úkolem tohoto cvičení tedy bylo zjistit nejenom, zda respondenti znají daná slova, ale hlavně to, zda je umí správně a vhodně použít ve větě.

Celkově nedělalo toto cvičení dotazovaným větší problémy. Výjimkou bylo první slovo v pořadí, tedy ADAPTOVAT, a částečně i poslední výraz – ARGUMENT. Někteří respondenti si zřejmě nepřečetli pozorně zadání a místo tvoření vět podávali vysvětlení daných výrazů. Tyto případy jsem neuznala jako správnou odpověď, protože úkolem bylo použití výrazu ve větě.

- **ADAPTOVAT – ADOPTOVAT**

U slovesa ADAPTOVAT se asi nejvíce projevíly rozdíly mezi jednotlivými ročníky. Toto slovo použilo vhodně 11 žáků sedmé třídy (21 %), 21 žáků deváté třídy (37,5 %), 27 studentů (59 %) druhého a 42 studentů (86 %) čtvrtého ročníku. Většinou se toto sloveso objevovalo ve spojitosti s *novým prostředím*, podmětem ve větách byli nejčastěji lidé, někdy také živočichové či rostliny. Výjimečně si žáci vzpomněli na *adaptaci filmu*.

- „*Brzy se adaptoval v novém prostředí.*“
- „*Sportovec se musel adaptovat v novém prostředí.*“

- „*Papoušci se adaptovali na naše klima.*“
- „*Rostliny se rychle adaptovaly na nové prostředí.*“
- „*Film byl adaptován na motivy známé knížky.*“

Pokud žáci neznali význam daného výrazu, ponechali většinou kolonku nevyplněnou. Dva žáci sedmé třídy užili výraz nesprávně. Zaměnili paronyma adaptovat a adoptovat. V prvním případě se jednalo o záměnu významů, ve druhém případě se jednalo o nesprávné zvrtné zájmeno (adaptovat se na něco – adoptovat si někoho).

- „*Někdo adaptuje děti, aby jim pomohl.*“
- „*Adoptoval jsem si na nové prostředí.*“

Druhé z dvojice sloves – ADOPTOVAT – znala většina dotazovaných a dokázala ho vhodně užít ve větě. Pouze 10 žáků sedmé třídy a po třech žácích z ostatních ročníků nevytvořilo požadovanou větu. Podmětem bylo většinou zájmeno *já, rodina, manželé*, někdo z příbuzných či konkrétní jméno (i známých osobností).

- „*Adoptuji dívku z Afriky.*“
- „*Rodina Nováků adoptovala šest dětí.*“
- „*Manželé si adoptovali dítě.*“
- „*Teta se strýcem adoptovali malého černouška.*“
- „*Angelina Jolie adoptovala dvě děti z Afriky.*“

• **FYZIKÁLNÍ – FYZICKÝ**

Znalost těchto paronym byla lepší než u slovesa adaptovat, přesto se v každém ročníku objevil někdo, kdo nedokázal vytvořit věty s přídavnými jmény fyzikální a fyzický. Přesný význam prvního z adjektiv neznalo 23 % žáků sedmé třídy, 14 % žáků deváté třídy, 4 % studentů druhého ročníku a 14 % studentů

čtvrtého ročníku. Druhý z výrazů dělал respondentům trochu větší problémy – přesně řečeno 37 % (7. třída), 20 % (9. třída), 9 % (2. ročník) a 16 % (4. ročník) dotazovaných.

Přídavné jméno FYZIKÁLNÍ se objevovalo ve spojitosti s podstatnými jmény *veličina, zákon, jednotka a pokus*.

- „Fyzikální veličiny by sis měl pamatovat.“
- „Neumím vysvětlit tento fyzikální zákon.“
- „Fyzikální jednotka síly je 1N.“
- „Ukážeme si fyzikální pokus.“

Druhé z dvojice paronym – FYZICKÝ – dotazovaní obvykle spojovali se slovy *trest, zdatnost, fond, stav*. 4 studenti druhého ročníku zmínili spojení *fyzická osoba* (jako protějšek právnické osoby). Většina respondentů však dala přednost použití adverbia *fyzicky* před zadaným adjektivem *fyzický*.

- „Fyzický trest se už ve škole nepoužívá.“
- „Fyzická zdatnost je důležitá.“
- „Má moc dobrý fyzický fond.“
- „Fyzický stav pacienta je velmi vážný.“
- „Tento chlapec je fyzicky zdatný.“
- „Občan Olomouce fyzicky napadl bezdomovce.“
- „Ve škole jsem byl fyzicky přítomen, ale duchem úplně mimo.“

I u těchto paronym došlo k několika případům záměny.

- „Fyzikální násilí je hnus.“
- „Fyzický pokus se zdařil.“
- „Učíme se fyzický zákon setrvačnosti.“

V jedné větě bylo slovo *fyzický* použito nadbytečně. Respondent vytvořil větu, kde vedle sebe stálo toto adjektivum spolu se svým českým synonymem *tělesný*.

- „*Fyzické i tělesné testy byly velmi náročné.*“

• **HYSTERICKÝ – HISTORICKÝ**

Nedá se říci, že by respondenti měli potíže při rozeznávání slov *hysterický* a *historický*. Obecně má většina dotazovaných povědomí o významu těchto výrazů a navzájem je nepletou. Pouze 10 – 18 % žáků základní školy a 8 – 12 % studentů střední školy nedokázalo vytvořit vhodnou větu k některému z těchto přídavných jmen.

Ke slovu **HYSTERICKÝ** připojovali žáci a studenti slovo *záchvat*. Také mluvili o *hysterických lidech* obecně, nebo konkrétně o *hysterických ženách* nebo *mužích*, používali konkrétní vlastní jména nebo zájmeno *ty*. Zajímavé je, že většinou bývají za *hysterické bytosti* považovány spíše ženy. V mých dotaznicích však bylo obojí pohlaví docela vyrovnané, respektive převaha ženského pohlaví nad mužským nebyla až tak výrazná. Žáci sedmých tříd použili přídavné jméno ve spojení s ženským pohlavím patnáctkrát, s mužským desetkrát, v deváté třídě byl dokonce poměr ženy – muži 8 : 10, ve druhém ročníku 15 : 10 a ve čtvrtém ročníku 14 : 9.

- „*Paní učitelka z nás měla hysterický záchvat.*“
- „*Hysterický člověk může být nebezpečný.*“
- „*Za každé vypjaté situace je Eva hysterická.*“
- „*Můj bratr bývá hysterický.*“
- „*Ty jsi ale hysterický.*“
- „*Nebud' hned hysterický.*“

Při tvoření vět se slovem HISTORICKÝ si respondenti vzpomněli na *historické památky*, *historický film*, *historický dokument* (slovo dokument následuje v zadání tohoto cvičení po slově historický, a proto někteří využili jejich blízkosti a použili obě tato slova v jedné větě) nebo například na *historické vozy*.

- „V našem městě je mnoho historických památek.“
- „Díval jsem se na historický film.“
- „Historický dokument byl dochován do dnešní doby.“
- „Na výstavě byly historické vozy.“

Ne vždy však byla slova hysterický a historický užita zcela vhodně. Tři studenti střední školy (elektrotechnické) si hysterii spletli s hysterezí, a tak chybně psali věty se spojením *hysterická smyčka* (přičemž měli na mysli odborný termín z oblasti elektroniky *hysterezní smyčka*). Také slovo historický se objevilo v některých nevhodných spojeních.

- „Hysterická smyčka se užívá v elektronice.“
- „Jan Neruda je historický.“
- „S mojí matkou do práce chodil historický vědec.“
- „Historický člověk se zabývá historií.“

• **DOKUMENT – ARGUMENT**

Zatímco slovo dokument nečinilo dětem příliš veliké potíže, slovo argument bylo druhým nejobtížnějším výrazem tohoto cvičení (po slovesu adaptovat). Větu s posledním pojmenováním ve čtvrtém úkolu nedokázalo vytvořit 22 z 53 žáků sedmé třídy, 15 z 56 žáků deváté třídy, 8 ze 46 studentů druhého ročníku a 7 ze 49 studentů čtvrtého ročníku.

Kromě již zmíněných historických dokumentů jsme slovo DOKUMENT mohli najít jak ve spojení s televizním dokumentem (většinou o zvířatech,

přírodopisný), tak ve smyslu dokumentu užívaného v počítačové terminologii, ale i dokument jako důležitou listinu.

- „*V televizi dnes dávají velice zajímavý dokument ze světa zvířat.*“
- „*Přírodopisný dokument nebyl příliš zajímavý.*“
- „*Vytvořil jsem dokument ve Wordu.*“
- „*Pan ředitel potřebuje tento dokument.*“
- „*Dokument byl nalezen v nově objevené hrobce.*“

ARGUMENT většinou následoval po slovese *mít*, ale objevilo se i *došly argumenty*, *ohánět se argumenty*, *ubít někoho argumenty*, *přebít něčí argument*, *mít v rukávě argument* a *mít pusou plnou argumentů*. Toto podstatné jméno se ve většině případů vyskytovalo ve spojení s přídavnými jmény *silný*, *pádný* nebo s přivlastňovacími zájmeny.

- „*Neměl příliš silné argumenty.*“
- „*Tátovi došly argumenty.*“
- „*Oháněl se svými argumenty.*“
- „*Ubil mě argumenty.*“
- „*Můžeš přebít můj argument?*“
- „*Měl v rukávě velice silný argument.*“
- „*Měl pusou plnou argumentů.*“
- „*Tvůj argument není dostatečně silný na to, aby nás přesvědčil.*“

Někteří dotazovaní opět pozměnili slovní druh zadaného slova (podobně jako u přídavného jména *fyzický*, které někteří změnili na příslovce) a místo podstatného jména *argument*, vytvořili větu se slovesem *argumentovat*.

- „*Neargumentuj mi těmito výrazy.*“
- „*Argumentoval jsem výhodami programu.*“
- „*Senátoři argumentovali velmi nahlas.*“

6.2.5. Názvy osob

Následující dvě položky dotazníku, tedy pátá a šestá v pořadí, se obě vztahují k lidem, jejich popisu, vlastnostem, k tomu, jací jsou lidé, když se o nich řekne například, že jsou fanatici nebo že jsou sympatičtí. První z těchto úkolů se soustředil na názvy osob, zahrnuje tedy podstatná jména. Druhý se zaměřil na to, jací jsou lidé. Obsahuje tedy převážně přídavná jména.

V pátém cvičení jsem respondentům předložila šest podstatných jmen cizího původu, které označují různé osoby. Dotazovaní žáci a studenti měli za úkol říci svými slovy, kdo je to **SIMULANT**, **POLYGLOT**, **FANATIK**, **CELEBRITA**, **PESIMISTA** a **FRIKULÍN**. Předpokládala jsem, že většina těchto výrazů (ne však všechna) nebude mládeži neznámá.

- **SIMULANT**

Slovo simulant je latinského původu. V češtině se objevuje už delší dobu a můžeme se s ním setkat poměrně často, proto se našlo jen pár žáků, kteří nedokázali popsat, kdo to je – konkrétně 4 žáci sedmé třídy, jeden žák deváté třídy a dva studenti z každého ročníku střední školy. Přibližně 95 % všech dotazovaných popisovalo simulanta obvykle takto:

... předstírá bolest; dělá, že ho něco bolí, ale nebolí ho nic; (7. třída)

... kdo hraje bolest; člověk, který hraje, že má třeba zlomenou ruku, aby nemusel něco dělat, ale není to pravda (9. třída)

... záměrně tvrdí, že je nemocný; předstírá nemoc, když se mu to hodí; zdravý člověk, který dělá nemocného; zveličuje zranění (2. a 4. ročník)

Neobvyklé výrazy a vysvětlení se objevovaly v sedmé třídě – u žáků, kteří navštěvují sportovní třídu a jsou zaměřeni na fotbal. Ti často vztahovali tento výraz k fotbalistům – simulantům. Mohli jsme se tedy setkat s podobnými popisy simulanta:

... *bolestínek (fotbalista)*

... *herec „bolístka“*

... *ten, kdo když se trochu zraní, tak strašně řve*

Dva žáci čtvrtého ročníku považovali simulanta za *hypochondra*, což podle mého názoru není zcela přesné.

• **POLYGLOT**

Další slovo v pořadí pochází z řečtiny. Polyglot stojí na periférii slovní zásoby, frekvence jeho výskytu je nízká. Setkáváme se s ním spíše v názvu jazykové školy a nakladatelství. Odtud by si možná mohli dotazovaní odvodit vlastnost nebo schopnost člověka, kterého toto pojmenování označuje. Přesto vím, že je toto slovo pro mládež obtížné a správně jsem očekávala, že ho bude znát jen několik respondentů. Pouze 2 žáci sedmé třídy tušili, že se slovo polyglot týká *jazyka*, 4 řekli, že se jedná o *nakladatelství*, ostatní napsali špatné vysvětlení nebo nenapsali nic. V deváté třídě napsal jeden jediný žák správnou odpověď, ostatní neznali význam tohoto pojmu. 5 studentů druhého ročníku si vzpomnělo na *nakladatelství*. Ve čtvrtém ročníku to byli 4 studenti. 3 studenti z nejstarší skupiny uvedli souvislost s *jazykem* a jen dva napsali přijatelnou odpověď. Správně tedy popsal člověka, který je nazván polyglot, žák deváté třídy (1) a studenti čtvrtého ročníku (2). Ti charakterizovali polyglota takto:

... *mluví hodně jazyky*

... *člověk, který zná mnoho jazyků*

... *člověk, který zná cizí jazyky*

Pokud si dotazovaní nebyli jistí významem, nepokoušeli se o vysvětlení výrazu. V každém ročníku se však objevily i nesprávné definice, například tyto:

... *člověk, který vzdělává (7. třída – 2 žáci)*

... *člověk, který potřebuje k životu lidi (9. třída – 2 žáci)*

... *něco z geometrie* (2. ročník – 1 student; zde je možná záměna s termínem polygon, který skutečně patří do odborného názvosloví z oblasti geometrie)

... *zabývá se politikou; lingvista* (4. ročník – 1 a 1 student)

- **FANATIK**

Označení fanatik opět pochází z klasického jazyka – z řečtiny. Nejčastěji ho slyšíme ve spojení s náboženstvím. Někteří si to při vyplňování dotazníku vybavili a zmiňovali přímo náboženské fanatiky, jiní připomínali spojení s vírou, ať už v boha nebo v nějakou věc, myšlenku. Nezapomněli ani na zaslepenost, oddanost a možné nebezpečné chování takového člověka. Takže jsme se mohli setkat s těmito definicemi:

... *náboženský fanatik – má až moc rád víru; do něčeho moc zabraný; je na něco (někoho) moc upnutý* (7. třída)

... *člověk, který věří dané věci natolik, že by za to položil život; slepě věřící člověk – bere víru až moc doslova; zaujatý do nějaké věci; šílenec – velký fanoušek něčeho* (9. třída)

... *člověk, který něco bezmezně vyznává; bezmezně něčemu věří; je ochoten pro jednu věc udělat cokoliv; člověk, který je posedlý nějakým ideálem, souvisí s náboženstvím* (2. ročník)

... *člověk, který něčemu tak pevně věří, až je to nebezpečné; tomu čemu věří, věří až moc* (4. ročník)

Slovo fanatik se ukázalo být obtížným zvláště pro žáky základní školy – neznalo ho 89 % žáků sedmé třídy a 64 % žáků deváté třídy. Na střední škole činilo vysvětlování problémy 32 % studentů druhého ročníku a 14 % studentů čtvrtého ročníku. Zde se výrazně projevíly rozdíly mezi jednotlivými skupinami. S přibývajícím věkem se zlepšovala znalost daného pojmenování.

- **CELEBRITA**

Další latinské slovo *celebrita* se u nás hojně rozšířilo až v poslední době. Většinou se používá k označení slavných a známých herců a zpěváků, ale i jiných profesí v „šoubyznysu“. S oblibou tento pojem používají časopisy pro mládež a bulvární tisk. Jeho frekvence je tak vysoká, že dotazované nemohl tento populární výraz zaskočít. Na střední škole ho znali všichni (jako jediné ze šesti slov v tomto cvičení), na základní škole všichni kromě 4 žáků. Definice vypadala většinou takto:

... *hvězda; někdo slavný; známá osobnost; populární osobnost* (7. třída)

... *hvězda v šoubyznysu; osoba proslulá ve světě; například herec, zpěvačka; obdivovaná bytost; star; Karel Gott* (9. třída)

... *slavná osobnost; slavná osobnost, na kterou se soustřeďuje hodně pozornosti; člověk známý mezi lidmi na celém světě* (2. ročník)

... *pop star; člověk, který je slavný a většinou je v bulvárech* (4. ročník)

- **PESIMISTA**

Výraz *pesimista* můžeme slyšet v běžném životě. Toto podstatné jméno latinského původu si někdy lidé pletou s jeho opozitem – s *optimistou*. Překvapilo mě, že takový případ zde nastal pouze u dvou odpovědí. Tím nechci říci, že znalost tohoto slova byla stejně dobrá jako toho předcházejícího. V hledání významu selhala více než polovina žáků sedmé třídy a přibližně pětina dotazovaných z každé ze zbývajících tří skupin. Správná odpověď zněla například takto:

... *všechno vidí špatně, černě, smutně, z horší stránky; má záporný pohled na svět; stále myslí negativně* (7. třída)

... *kouká na svět černými brýlemi; nevěří v dobrý konec; ten, co se dívá na svět černě* (9. třída)

... *vidí ve všem jen to špatné; všechno vidí bledě – opak optimisty; říká dopředu, že něco nevyjde* (2. ročník)

... záporně uvažující člověk; ten, kdo myslí vždy na ty nejhorší možnosti; uvažuje jen o špatných možnostech (4. ročník)

Za nevhodné charakteristiky pesimisty považují toto:

... zlý člověk; na vše odpovídá v záporu; chvátá (7. třída)

... člověk, který si myslí, že svět půjde podle toho, jak chce on; bere život z té lepší stránky (9. třída)

... nic nebere vážně; bere všechno z lepší stránky (2. ročník)

... uzavřená osoba; člověk, který nemá moc velký zájem o okolní děje, záležitosti (4. ročník)

• **FRIKULÍN**

Poslední výraz v tomto cvičení jsem do dotazníku zařadila spíše ze zvědavosti. Já osobně jsem slovo frikulín v běžném životě nikdy neslyšela. Setkala jsem se s ním až nedávno v příspěvku bohemisty Petra Vybírala nazvaném Frikulín je prostě mega good týpek, kde se věnuje slovníku teenagerů. Uvádí, že tento pojem je mládeži užíván s oblibou, i když už je také nahrazován jinými výrazy (například mega good týpek). Podává také vysvětlení tohoto neobvyklého pojmenování. Teenageři vytvořili toto slovo tak, že spojili tři anglická slova *free*, *cool* a *in*, a tak vzniklo „české“ frikulín. Je mužského rodu a skloňujeme ho podle vzoru pán. Označuje člověka, který je *free* – tedy svobodný a nezávislý „pohodář“, *cool* – ví, kde se něco děje, a *in* – orientuje se, sleduje trendy a má přehled. Naznačuje, že frikulína poznáme už podle vzhledu, oblečení i vyjadřování. Když si toto slovo zadáme v internetových vyhledávacích, dozvíme se navíc, že může být označením hanlivým (někdo nevyzrálý, kdo jen kopíruje trendy, hlavně aby byl in, hledí nejvíc na vzhled a značkové oblečení), ale i pozitivním (někdo, kdo ví přesně, co chce). Dále frikulín používá rád v mluvě cizí výrazy (anglicismy).

Zajímalo mě, zda mládež skutečně zná tento zvláštní výraz, a proto jsem ho zařadila do tohoto dotazníku. Podle mého výzkumu se většina žáků a studentů

se slovem frikulín ještě nesetkala, někteří z nich doslova uvedli, že to nikdy neslyšeli. Jen pár výjimek dokázalo podat uspokojující definici, přesně řečeno 3 žáci sedmé třídy, 2 žáci deváté třídy, 8 studentů druhého ročníku a 5 studentů čtvrtého ročníku – celkem 18 z 204 respondentů. Většinou alespoň uvedli tři slova, z nichž se skládá tento jednoslovný výraz. Někteří se přikláněli k zápornému nádechu, jiní ke kladnému. V kolonce frikulín se objevovalo toto:

... *free, cool, in; fri – kul – in* (7. třída)

... *hezoun* (9. třída)

... *free – cool – in: šampon; fri – volný, kul – dobrý, in – v módě; free cool in – jde s dobou; šampon (moc se o sebe stará); někdo absolutně in; volný hustý člověk, který jde s dobou* (2. ročník)

... *free, cool, in; free, cool, in – člověk, který musí být stále nejlepší, nejlépe oblékaný (machr); free, cool, in – člověk, který je in; z anglického free, cool, in – nejvíc hustý člověk* (4. ročník)

Dva studenti druhého ročníku se alespoň pokusili odhadnout význam daného pojmu, i když neúspěšně:

... *pohádková postava*

... *postava ze Čtyřlístku* (zdá se, že si matně vzpomněl na postavu Mišpulína)

6.2.6. Vlastnosti osob

Následuje cvičení, které se zaměřuje na vlastnosti osob. Respondenti zde měli popsat člověka, který **MÁ SEX-APPEAL**, je **LOAJÁLNÍ**, je **SYMPATICKÝ** a který je **TOLERANTNÍ**. V pubertě a adolescenci se mládež sbližuje s druhým pohlavím, prožívá první lásky a později si najde třeba i vážnou známost. Při výběru partnera nebo přátel uplatňuje člověk určitá kritéria, říká si,

jaký by měl ten dotyčný být, jaké by měl mít vlastnosti. Své představy vyjadřuje pomocí přídavných jmen, a proto jsem některá z nich zařadila do tohoto cvičení.

Výjimkou je první spojení – mít sex-appeal, které neobsahuje adjektivum, ale také popisuje určitou vlastnost osoby. Zaujalo mě, že slovo sex-appeal pocházející z angličtiny se objevilo už ve filmu pro pamětníky z roku 1937, který se nazýval Mravnost nade vše. Považovala jsem totiž tento výraz za poměrně nový. U adjektiva loajální, které pochází z francouzštiny, uvádějí slovníky dva možné významy. Jeden z nich se blíží významu přídavného jména tolerantní, jež je také součástí tohoto cvičení. Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost ho popisuje takto: „*respektující zájmy druhého, poctivý, upřímný*“. (Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost, 1978) Ve Velkém slovníku cizích slov se objevuje tato definice: „*poctivý, upřímný, otevřený a snášenlivý v jednání s někým*“. (Velký slovník cizích slov, 1999) Druhý z významů slova loajální uvádějí oba jmenované slovníky na prvním místě a uživatelé jazyka mu podle mého názoru dávají přednost před prvně jmenovanou definicí. Tento výraz znamená *věrný nebo oddaný něčemu nebo někomu*, někdy může mít (jako jediný ze čtyř pojmenování tohoto cvičení) i hanlivý odstín – *podlézavý*. V dotazníku se ukázalo, který ze dvou významů upřednostňuje naše mládež. Následující přídavná jména (sympatický a tolerantní) se vyskytují v češtině často, a proto jsem očekávala, že nebudou dělat dotazovaným problémy. Mé očekávání se také potvrdilo.

Ve všech ročnících zaujala uvedená pojmenování úplně stejné pozice na pomyslné škále snadné – obtížné. První se umístilo slovo **SYMPATICKÝ**, pro dotazované bylo snadné popsat člověka nesoucího tuto vlastnost – v sedmé třídě se to povedlo 77 % žáků, v deváté třídě 89 % žáků, ve druhém ročníku 91 % studentů a ve čtvrtém ročníku 90 % studentů. Respondenti popisovali sympatického člověka takto:

... *na první pohled milý; líbí se mi, jak vystupuje; příjemný; dobře se s ním povídá*
(7. třída)

... *na první pohled se člověku zalíbí; příjemný; působí dobrým dojmem* (9. třída)

... *příjemný na pohled; člověk, který nám připadá „v pohodě“* (2. ročník)
... *vrozená vlastnost některých lidí, která způsobuje to, že jsou jiným lidem příjemní; lidé si ho oblíbí hodně rychle* (4. ročník)

Většinou tedy zdůrazňovali, že takový člověk bývá *příjemný* a *dobře se s ním povídá*. Překvapil mě názor jednoho žáka sedmé třídy, který si myslí, že sympatický člověk je ten, kdo *mluví spisovně*.

Druhé místo obsadilo adjektivum **TOLERANTNÍ** – bylo tedy druhým nejlehčím slovem šestého cvičení. Znal ho 70 % žáků sedmé třídy, 80 % žáků deváté třídy, 78 % studentů druhého ročníku a 86 % studentů čtvrtého ročníku. Ti si představují tolerantního člověka přibližně takto:

... *chápat; ohleduplný; hodně odpouští; respektuje ostatní; má hodně trpělivosti* (7. třída)

... *chápe něčí chyby; bere ohledy; akceptuje přání jiných; snášenlivý; ohleduplný* (9. třída)

... *umí odpustit; shovívavý; přijímá názory lidí; promine hodně věcí; dokáže pochopit zájmy druhého a zachovat se podle toho* (2. ročník)

... *je schopný odpouštět; je schopný dělat kompromisy; chápe vše, co dělá partner; benevolentní* (4. ročník)

Někteří žáci základní školy navíc uváděli konkrétní prohršky, které by jim tolerantní člověk odpustil, například *čtyřku z matiky; když budu pít; třeba nevěru*.

Dva žáci deváté třídy se mylně domnívali, že tolerantní člověk *neposlouchá, když někdo něco říká a že za vás všechno udělá*.

Třetí v pořadí je spojení **MÍT SEX-APPEAL**, které dokázala popsat přibližně polovina žáků (přesně řečeno 47 % ze sedmé třídy a 64 % z deváté třídy)

a téměř tři čtvrtiny studentů (65 % ze druhého ročníku a 75 % ze čtvrtého ročníku). Charakteristiky vypadaly například takto:

... *přitažlivý; hezký; sexy; je in a líbí se; lepí se na něj holky; má něco do sebe* (7. třída)

... *je přitažlivý; sexy; má své kouzlo; má kouzlo osobnosti; přitahuje ženy nebo muže; atraktivní; charismatický* (9. třída)

... *přitahuje lidi opačného pohlaví; zajímá opačné pohlaví; je sexy* (2. ročník)

... *je pro větší část lidí sexy; vzbuzuje u druhého pohlaví zájem; letí na něj holky; člověk, který se líbí* (4. ročník)

Nejčastěji se vyskytovaly varianty *přitažlivý* a *sexy*. I mezi nesprávnými odpověďmi se některé opakovaly často. Dotazovaní spojovali sex-appeal s chutí na pohlavní styk a uměním milovat, a tak uváděli „*nadržený*“ (10 žáků 7. třídy), *sexuchtivý, myslí na sex, chce souložit, závislý na sexu* (4 žáci 9. třídy), *má hodně chuti na sex, umí dobře souložit* (5 studentů 2. ročníku) a *má chuť na sex* (1 student 4. ročníku).

Nejobtížněji se dotazovaným vysvětlovalo přídavné jméno **LOAJÁLNÍ**. Jeden ze dvou významů slova napsalo 28 % žáků sedmé třídy, 23 % žáků deváté třídy, 39 % studentů druhého ročníku a 63 % studentů čtvrtého ročníku. Všimněme si významného rozdílu mezi žáky základní a střední školy i mezi oběma skupinami dotazovaných na střední škole. Výskyt obou významů tohoto slova byl ve všech ročnících poměrně vyrovnaný, přesně řečeno:

... *oddaný; oddaný věci, které věří* (5 žáků 7. třídy); *tolerantní* (10 žáků 7. třídy)

... *věrný* (8 žáků 9. třídy); *tolerantní* (5 žáků 9. třídy)

... *věrný; nikdy nezradí, spolehlivý* (9 studentů 2. ročníku); *tolerantní* (9 studentů 2. ročníku)

... *věrný něčemu nebo někomu; dá se na něj spolehnout, kdykoliv za mnou stojí* (18 studentů 4. ročníku); *tolerantní* (13 studentů 4. ročníku)

Z odpovědí, které nebylo možné uznat za správné bych citovala například:

... *nadany* (7. třída)

... *má logické myšlení, bere věci opravdově* (9. třída)

6.2.7. Hledání vhodných slov cizího původu

Sedmý úkol se od těch předcházejících liší tím, že dotazovaní nemají vysvětlovat nebo hledat synonyma k zadaným slovům cizího původu. Tentokrát se v zadání objevují definice, významy určitých výrazů a žáci a studenti mají najít takové slovo, které odpovídá definici a které je cizího původu. Jinými slovy, přešli jsme od metody sémaziologické (vychází z formy lexému a zjišťuje obsah) k metodě onomaziologické (k obsahu hledáme formu). Vybírala jsem slova, se kterými se už většina dotazovaných mohla setkat. Definice vychází většinou ze Slovníku cizích slov (2006) a Velkého slovníku cizích slov (1999), ale jsou upravené a zkrácené. Některé z obsahů umožňují více forem. Podívejme se tedy na jednotlivé položky tohoto cvičení.

První definice zněla: **kolektivní sportovní hra s létajícím talířem**. Převážná většina respondentů měla ponětí, že se jedná o hru zvanou *FRISBEE*. Nebyli si však jistí pravopisem tohoto cizího slova, a proto se v dotaznících objevilo v několika variantách (*frishbi*, *fresbee*, *frisbít* apod.). Někteří přímo uvedli výslovnost výrazu v hranatých závorkách [*frizbí*]. V tomto případě jsem za správné považovala i pravopisně nepřesné odpovědi, které se podobaly skutečné pravopisné podobě nebo výslovnosti. Frisbee znalo 75 % žáků sedmé třídy, 87 % žáků deváté třídy, 78 % studentů druhého ročníku a 94 % studentů čtvrtého ročníku. Tento výraz se tak stal nejméně obtížným z celého sedmého cvičení, znalo ho nejvíce žáků a studentů.

Zajímavá je historie frisbee. Společnost zvaná Frisbie Backing Company of Bridgeport, Connecticut pekla koláče, které pak prodávala i univerzitním

studentům. Ti brzy zjistili, že se prázdné obaly od koláčů dají házet a chytat, a objevili tak nový druh hry a sportu. Mnoho univerzitních kolejí se hlásí k tomu, že právě ony jsou zakladateli frisbee. Jisté je, že název vznikl skutečně drobným pozměněním názvu společnosti Frisbie Backing Company. Na konci 40. let 20. století Walter Frederick Morrison a jeho partner Warren Franscioni vynalezli plastovou verzi frisbee, která létala dál a s větší přesností než její předchůdce. Morrison poté reagoval na zvýšený zájem americké veřejnosti o mimozemšťany a UFO a vynalezl plastový létající talíř zvaný Pluto Platter, jehož vzhled a tvar dal základ všem pozdějším frisbee. První sériová výroba této hračky začala roku 1955. Vyráběla ji americká společnost Wham-O, které Morrison prodal práva. Ta vyrobila přibližně 100 milionů létajících disků předtím, než prodala práva společnosti Mattel, která je současným vlastníkem značky Frisbee. (About.com:Inventors)

Druhá definice byla opravdu stručná – **ohleduplnost**. Když jsem ji zařazovala do svého dotazníku, měla jsem na mysli slovo *TAKT*. Překvapilo mě, že tento lexém uvedli pouze 3 studenti čtvrtého ročníku. Z ostatních ročníků si na něj nevzpomněl vůbec nikdo. Zmiňovaná stručnost použité definice umožňovala ještě jinou odpověď – *TOLERANCE*. Této variantě dalo přednost více studentů. Pokud se však podíváme na celkovou míru úspěšnosti při hledání správného výrazu k této definici, zjistíme, že nebyla příliš vysoká. Úkol vynechalo 83 % žáků sedmé třídy, 70 % žáků deváté třídy, 87 % studentů druhého ročníku a 69 % studentů čtvrtého ročníku.

Za třetí měli dotazovaní najít slovo cizího původu, které by odpovídalo významu **novinář**. Opět se zde mohlo objevit více možných odpovědí. Na prvních dvou místech ve všech ročnících se umístil *ŽURNALISTA* a *PAPARAZZI*. Je zajímavé, že žáci základní školy dávali přednost druhé z těchto možností, studenti střední školy zmiňovali častěji tu první. Zřídka jsme se mohli setkat i s pojmenováními *PUBLICISTA*, *REPORTÉR* a *REDAKTOR*. Početně vyjádřené výsledky vypadají takto:

- 7. třída – paparazzi 26 %, žurnalista 9 %, reportér, nebo publicista 4 %, neví 61 %;
- 9. třída – paparazzi 29 %, žurnalista 21 %, reportér 11 %, redaktor 7 %, neví 32 %;
- 2. ročník – paparazzi 24 %, žurnalista 30 %, reportér, nebo redaktor 11 %, publicista 4 %, neví 31 %;
- 4. ročník – paparazzi 26 %, žurnalista 31 %, reportér, nebo redaktor 8 %, publicista 8 %, neví 27 %.

Čtvrtá definice převzatá z Velkého slovníku cizích slov sice zní poněkud zvláštně, ale popisuje dobře známou věc. **Odborné pěstění rukou** některé dotazované poněkud zmátlo, přestože většina z nich ví, co je to *MANIKÚRA*. Zde se poprvé projevil výrazněji rozdíl mezi dívkami a chlapci (na základní škole, kde dotazník vyplňovali příslušníci obojího pohlaví). Manikúru v sedmé třídě napsalo celkem 19 % dětí, z toho 8 dívek (z celkového počtu 17 dívek = 47 % dívek) a 2 chlapci (z celkového počtu 36 chlapců = 5 % chlapců) a v deváté třídě celkem 37,5 % žáků, z toho 14 dívek (z 23 dívek = 61 %) a 7 chlapců (z 33 chlapců = 21 %). Na střední škole bylo úspěšných 48 % studentů druhého ročníku a 59 % studentů čtvrtého ročníku. Průměrně dva dotazovaní z každého ročníku si spletli manikúru s *PEDIKÚROU*. Neobvyklé podstatné jméno pěstění, které se objevuje v definici, zřejmě způsobilo problémy několika respondentům. V každém ročníku se našel někdo (1 až 5 žáků), kdo považoval toto substantivum za slovo příbuzné ke slovu pěst, a tak došel k závěru, že se tento popis vztahuje k *BOXU*.

U popisu – **základní myšlenka** – měla respondentům vytanout na mysli *IDEA*. To se však ve většině případů nestalo, přesně řečeno u 87 % žáků sedmé třídy, 79 % žáků deváté třídy, 74 % studentů druhého ročníku a 65 % studentů čtvrtého ročníku. Je pravda, že tento výsledek není až tak překvapivý, protože výraz *idea* se v jazyce vyskytuje opravdu zřídka.

Oproti předchozímu slovu se poslední výraz v tomto cvičení používá velmi často. Definice **pohyblivý, přenosný** se hodí k přídavnému jménu **MOBILNÍ**. Mládež toto adjektivum běžně slyší a sama užívá, zvláště ve spojení mobilní telefon. Zajímalo mě, zda by znali význam pouze samotného adjektiva, bez substantiva telefon, zda tuší, jaký typ telefonu označuje tento přívlastek. Situaci jsem ještě ztížila tím, že jsem jim nabídla pouze definici a oni měli doplnit daný lexém. Povedlo se to pouze 1 žákovi sedmé třídy, 13 žákům deváté třídy (23 %), 10 studentům druhého ročníku (22 %) a 21 studentům čtvrtého ročníku (43 %).

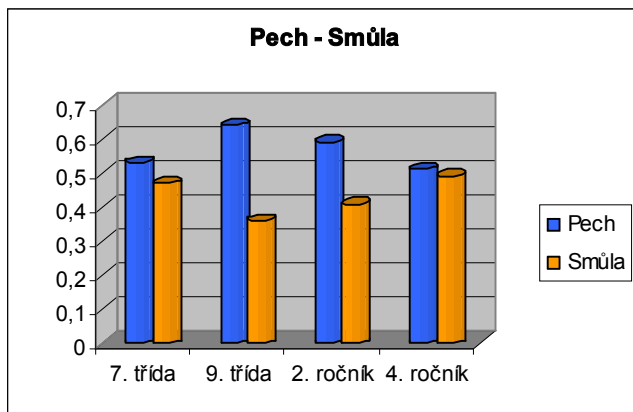
6.2.8. Výběr českého, nebo cizího slova

V osmém cvičení jsem se snažila zjistit, zda mládež upřednostňuje ve své mluvě spíše výrazy domácího původu, nebo zda radši použijí jejich synonyma cizího původu. Dotazovaní si měli přečíst sedm vět, přičemž v každé měli podtrhnout jeden ze dvou nabízených výrazů podle toho, který by použili oni sami. Dvojici výrazů tvořila synonyma, z nichž jedno bylo cizího původu a druhé bylo slovo domácí. Musím říci, že ani jeden z žáků a studentů se neuchýlil k tomu, aby v celém cvičení vybral jen slova domácí, nebo jen slova cizího původu.

Pojďme se podívat, jak dopadla konkrétně jednotlivá slova. Procentuální vyjádření vidíme v tabulkách. Za tabulkou vždy následuje graf, který vizuálně dokresluje oblibu jednoho z dvojice výrazů.

Věta: *Poslední lístek vyprodali před deseti minutami. To je ale **PECH** / **SMŮLA**!*

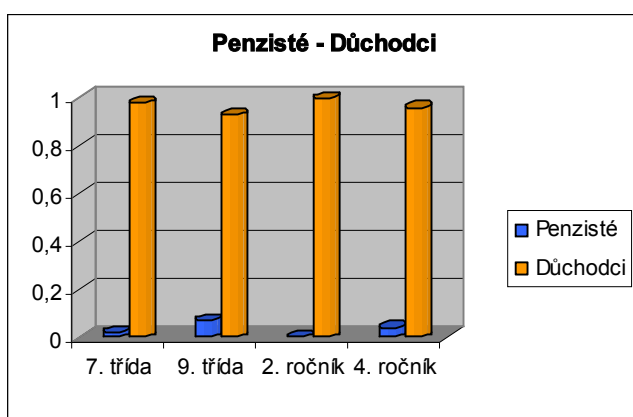
	Pech	Smůla
7. třída	53%	47%
9. třída	64%	36%
2. ročník	59%	41%
4. ročník	51%	49%

V případě první věty tohoto cvičení vidíme, že obě navrhovaná slova jsou poměrně vyrovnaná, cizí slovo *pech* jen mírně převažuje nad domácím slovem *smůla*. Nejsou zde ani příliš velké rozdíly mezi jednotlivými ročníky.

Věta: **PENZISTÉ / DŮCHODCI** se zlobili, že je mladí nepustí sednout.

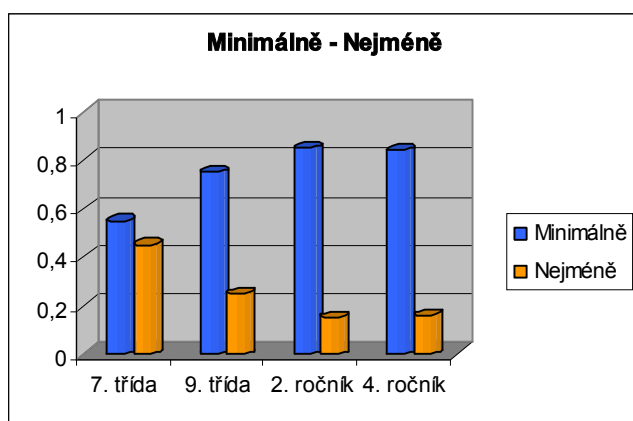
	Penzisté	Důchodci
7. třída	2%	98%
9. třída	7%	93%
2. ročník	0%	100%
4. ročník	4%	96%

Na rozdíl od předchozí dvojice synonym zde výrazně převažuje slovo domácího původu. Variantu *důchodci* zvolili téměř všichni žáci, ve druhém ročníku dokonce úplně všichni studenti. Slovo *penzisté* se neobjevuje v běžné mluvě příliš často. Spíše se více setkáváme se slovem příbuzným – *penze*, například ve spojení *jít do penze*.

Věta: *V testu jsme museli mít **MINIMÁLNĚ** / **NEJMÉNĚ** 10 bodů.*

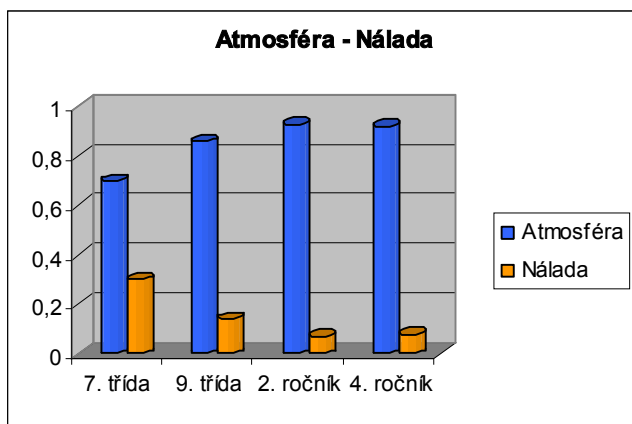
	Minimálně	Nejméně
7. třída	55%	45%
9. třída	75%	25%
2. ročník	85%	15%
4. ročník	84%	16%

U nejmladších žáků se obě synonyma vyskytovala přibližně stejně často, avšak s rostoucím věkem se studenti stále více přikláněli k cizímu slovu *minimálně*. V deváté třídě zvolily tento pojem tři čtvrtiny žáků, na střední škole si vybralo cizí pojmenování o deset procent více studentů.

Věta: *Ve třídě byla před zkoušením napjatá **ATMOSFÉRA** / **NÁLADA**.*

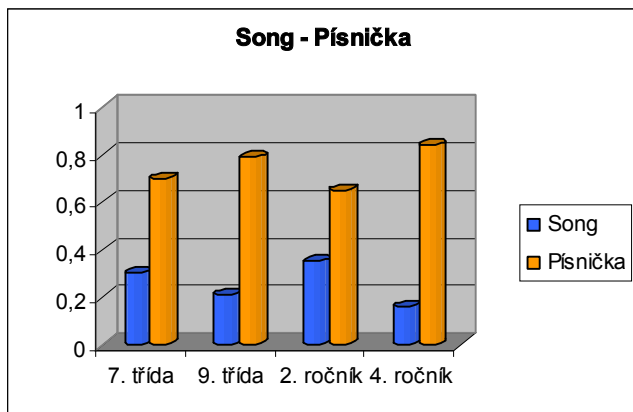
	Atmosféra	Nálada
7. třída	70%	30%
9. třída	86%	14%
2. ročník	93%	7%
4. ročník	92%	8%

I v následující větě zvítězilo ve všech ročnících cizí slovo nad domácím. Podíváme – li se na graf, vidíme, že oranžové sloupce *nálady* klesají s věkem respondentů na úkor zvyšujícího se modrého sloupce *atmosféry*.

Věta: *Petře se líbí* **SONG / PÍSNÍČKA** od skupiny *Tokio Hotel*.

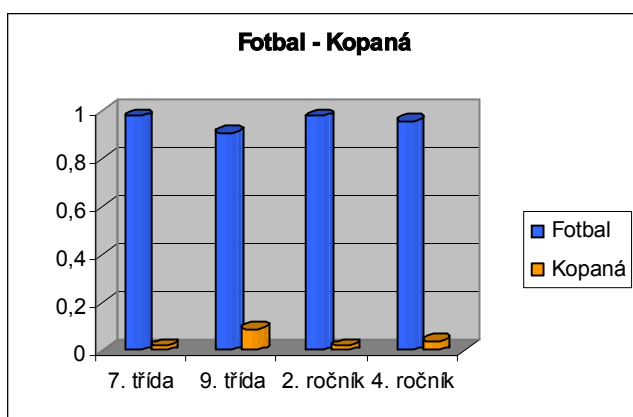
	Song	Písnička
7. třída	30%	70%
9. třída	21%	79%
2. ročník	35%	65%
4. ročník	16%	84%

Výsledek dvojice slov *song* – *písnička* mě docela překvapil. Přestože se v mnoha časopisech pro teenagery mluví spíše o novém songu než o nové písničce a pro názvy rubrik se v některých případech používá výhradně cizích slov, dala naše mládež přednost domácímu slovu písnička.

Věta: *K oblíbeným míčovým hrám patří* **FOTBAL / KOPANÁ**.

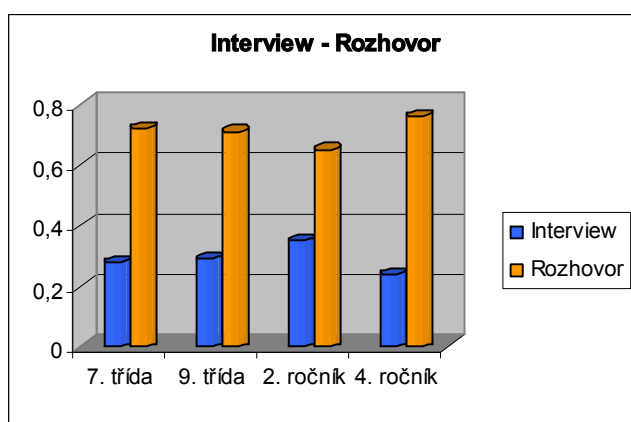
	Fotbal	Kopaná
7. třída	98%	2%
9. třída	91%	9%
2. ročník	98%	2%
4. ročník	96%	4%

Musím říci, že zde jsem již předem očekávala výhru slova *fotbal*, které je cizího původu, nad slovem *kopaná*. Více než 90 % dotazovaných z každého ročníku zvolila tuto variantu. Domácí pojmenování se v běžné mluvě příliš nepoužívá. Příčinou větší obliby lexému fotbal by mohla být i možnost tvoření slov příbuzných od tohoto slova – snáze řekneme *fotbalový míč* než *míč na kopanou*.

Věta: *Po zápase poskytl trenér novinářům exkluzivní **INTERVIEW** / **ROZHOVOR**.*

	Interview	Rozhovor
7. třída	28%	72%
9. třída	29%	71%
2. ročník	35%	65%
4. ročník	24%	76%

Když měli žáci volit v poslední větě ze slov *interview* – *rozhovor* to, které je jim bližší, rozhodli se častěji pro druhou možnost.

Shrneme – li osmé cvičení dotazníku, můžeme konstatovat, že ze sedmi dvojic synonym si respondenti ve čtyřech případech vybrali slovo cizího původu a ve zbývajících třech větách se naopak přiklonili k domácím slovům. Ve všech

případech se všechny věkové skupiny shodly na stejném výrazu. Docházelo tedy pouze k menším odchylkám mezi ročníky. Ze všech vět mě nejvíce překvapilo, že žáci a studenti dali přednost české *písničce* před cizím *songem*. Na druhou stranu u druhé a sedmé věty, kde také převážilo slovo domácí (*důchodci, rozhovor*), pro mě nebyl výsledek tak překvapivý, protože cizí synonyma k těmto výrazům se v běžné mluvě objevují spíše zřídka (spíše bychom se s nimi mohli setkat například v publicistice).

6.2.9. Česká, nebo cizí synonyma

V devátém cvičení měli dotazovaní vytvořit co nejvíce synonym k dvěma přídavným jménům. Jednalo se o česká slova – **DOBŘÉ** nebo **SKVĚLÉ** a **HODNĚ VELKÉ**. V zadání nebylo řečeno, jakého původu mají být doplněná synonyma, a tak si dotazovaní mohli vybrat. Úmyslně jsem neomezovala výběr slov původem. Úkolem tohoto cvičení totiž bylo, stejně jako u předchozího cvičení, zjistit, zda mládež dává přednost použití cizích slov, nebo zda radši použijí existující český ekvivalent.

Někteří vyplňovali dotazník opravdu poctivě a snažili se vymyslet co nejvíce výrazů, jiní doplnili pouze jeden nebo žádný. K adjektivu *dobré* se podařilo jednomu žáku uvést nejvíce 8 synonym, u druhého přídavného jména *velký* se objevilo nejvíce 7 synonym. Přesné procentuální vyjádření počtu synonym v jednotlivých třídách k oběma adjektivům ukazují následující tabulky.

DOBŘÉ, SKVĚLÉ

Počet synonym	0	1	2	3	4	5	6	7	8
7. třída	11%	26%	22%	26%	9%	4%		2%	
9. třída	5%	20%	34%	27%	10%	2%	2%		
2. ročník	7%	15%	24%	17%	30%	7%			
4. ročník	6%	20%	31%	23%	14%	2%	2%		2%

HODNĚ VELKÉ

Počet synonym	0	1	2	3	4	5	6	7
7. třída	17%	42%	24%	11%	4%		2%	
9. třída	16%	29%	27%	21%	7%			
2. ročník	17%	24%	33%	20%	4%			2%
4. ročník	6%	39%	18%	29%	6%		2%	

Je skoro neuvěřitelné, že se žákům a studentům podařilo ke slovu **DOBŘÍ** vymyslet 53 různých synonym (pokud počítáme úplně všechny varianty, které se v dotaznících objevily, včetně nespisovných). Z tohoto velkého počtu jsem vybrala 20 synonym, které se umístily na prvních dvaceti místech žebříčku sestaveném podle četnosti. Synonyma jsou seřazená podle celkového počtu dotazovaných, kteří si na daný výraz vzpomněli. Původ slov je rozlišený typem písma – slova česká jsou psána tučně, kurzivou, písmem **Arial** a slova cizího původu tučně, bez kurzivy, písmem **Verdana**. V jednotlivých sloupcích pak vidíme četnost daného lexému v konkrétních ročnících i celkový počet dotazovaných, kteří napsali daný výraz.

Synonyma ke slovu DOBŘÍ		7. třída 53 žáků	9. třída 56 žáků	2. ročník 46 žáků	4. ročník 49 žáků	celkem 204 žáků
1.	výborné	21	27	15	26	89
2.	super (supr)	16	17	21	20	74
3.	úžasné	13	16	14	9	52
4.	good (gut)	8	7	7	8	30
5.	hustý	5	7	6	8	26
6.	vynikající	4	7	7	6	24
7.	mazec	0	2	4	6	12
8.	báječné	2	4	5	0	11
9. - 11.	krásné	3	3	2	2	10
9. - 11.	bezva	5	2	2	1	10
9. - 11.	bomba	1	1	6	2	10
12. - 13.	nejlepší	3	4	2	0	9

12. - 13.	suprové	1	5	2	1	9
14.	perfektní	2	1	2	3	8
15. - 17.	cool	1	1	5	0	7
15. - 17.	výtečné	2	1	1	3	7
15. - 17.	boží	3	2	0	2	7
18. - 20.	nádherné	1	0	2	2	5
18. - 20.	excelentní	1	2	1	1	5
18. - 20.	pompézní	0	1	3	1	5

Podíváme – li se na zastoupení cizích slov v naší tabulce, vidíme, že je jich pouze osm, zatímco českých synonym se zde umístilo dvanáct. I na prvním místě dominuje domácí přídavné jméno *výborný*, které je následováno cizím slovem *super*. Významně se také objevovalo třetí adjektivum v pořadí *úžasné*. Ještě bych uvedla, že slovo, které skončilo čtvrté, mělo v dotaznících různé formy – *good* nebo *gut*. Anglické *good* však bylo mnohem oblíbenější, německá varianta *gut* se zde vyskytla opravdu zřídka.

Ze synonym, které se neumístily na prvních dvaceti místech, bych ráda zmínila ty, které se objevily vždy jen v jednom z ročníků. Například v sedmé třídě jsme se oproti jiným ročníkům mohli setkat s výrazy *famózní*, *úchvatné*, *bravurní*, *božské* a *eňo nuňo*. Žáci deváté třídy se na rozdíl od jiných ročníků pochlubili slovy jako *kouzelné*, *exkluzivní* a *brilantní*. Studenti druhého ročníku doplnili další synonyma, například *pohodové*, *geniální* a *bestovní* (zřejmě z anglického *the best of...*) a jejich starší spolužáci završili výčet slovy jako *luxusní*, *jedinečné* a *noblesní*.

Slovo **VELKÉ** (hodně velké) nenabízí tolik možných synonym jako *dobré*. Respondenti jich vymysleli celkem 25. Do tabulky jsem tentokrát zařadila pouze prvních dvanáct nejčastějších odpovědí.

Synonyma ke slovu VELKÉ		7. třída 53 žáků	9. třída 56 žáků	2. ročník 46 žáků	4. ročník 49 žáků	celkem 204 žáků
1.	obrovské	28	31	17	26	102
2.	mega	13	11	16	14	54
3.	gigantické	3	5	11	15	34
4.	obří	8	9	7	5	29
5.	big	5	7	8	8	28
6. - 7.	velikánské	6	5	3	3	17
6. - 7.	monstrózní	0	5	7	5	17
8.	největší	7	6	1	0	14
9.	giga	1	4	6	2	13
10.	maximální	1	4	1	3	9
11. - 12.	maxi	2	3	1	0	6
11. - 12.	kolosální	0	2	0	4	6

Zhlédneme – li tabulku pro synonyma slova *velké*, zjistíme, že zde slova cizího původu „porazila“ slova domácí 8 : 4. Tentokrát čeština i přes své bohatství slovní zásoby nevystačila našim respondentům, kteří pak sáhli po výpůjčkách z cizích jazyků. Nejčastější odpovědi však i přesto zůstal český výraz *obrovské*, který celkem zmínilo 102 dotazovaných (tedy přesně polovina), což je skoro dvakrát více než tolik, kolik respondentů napsalo druhé slovo v pořadí *mega*. Z dalších českých lexémů se na prvních dvanácti místech umístilo už jen *obří* a dvě slova odvozená od zadaného slova *velký* – *velikánský*, *největší*.

V tabulce nejsou zahrnuta synonyma, která se vyskytovala jen zřídka, například adjektivum *velkolepý* uvedl pouze jeden žák sedmé třídy a dva studenti čtvrtého ročníku. Zvláštní výraz se objevil u tří žáků deváté třídy – *bigatý*. S tímto výrazem jsem se nikdy nesetkala a slovníky jej neuvádí. Mohlo by se jednat o slovo odvozené od anglického adjektiva *big*. Studenti druhého ročníku využili možnosti tvoření slov pomocí předpon, a tak vytvořili synonymum ke slovu *velký* negací jeho antonyma – *nemalý*. Podobně (tedy pomocí prefixace) utvořili studenti čtvrtého ročníku přídavné jméno *převeliký*. Dále jsme se mohli setkat s výrazy *enormní*, *pyramidální* nebo *grandiózní*.

6.2.10. Cizí slova z různých tematických oblastí

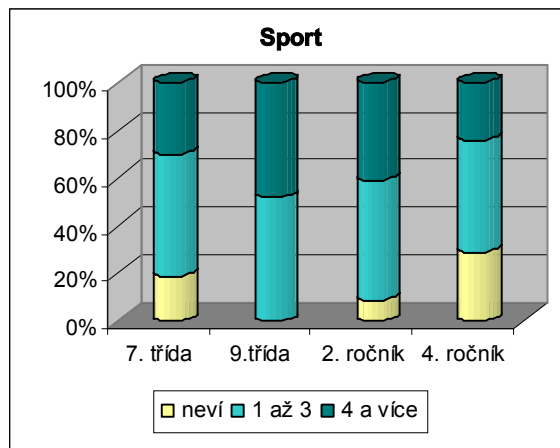
V desátém cvičení měli žáci a studenti sami doplnit slova, která jsou cizího původu a která spadají do jedné z nabízených tematických oblastí – **sport, hudba, technika, stravování a móda**. Nakonec mohli napsat i jiné lexémy cizího původu, která je napadla – do kolonky **jiné**. Tento úkol jsem úmyslně zařadila téměř na konec mého dotazníku. Při plnění předcházejících cvičení si respondenti mohli uvědomit, co jsou to cizí slova, „osvěžit“ si některá z nich a inspirovat se pro tuto úlohu.

Jednotlivým tematickým oblastem a výsledkům v jednotlivých ročnících se budu dále věnovat v samostatných podkapitolách. Na tomto místě bych ráda podala alespoň krátké shrnutí celé desáté položky dotazníku. Porovnáme – li výsledky všech ročníků v celém cvičení, zjistíme, že nejlépe šlo vymýšlení cizích slov deváté třídě. Je docela překvapivé, že žáci tohoto ročníku obvykle napsali více slov než ostatní a méně často se stalo, že by nějakou kolonku vynechali. Poté většinou následoval druhý ročník. Na třetím místě skončila nejstarší skupina respondentů a nejmladší žáci se umístili poslední. Podíváme – li se na obtížnost jednotlivých témat, uvidíme, že postupně stoupá od první oblasti k poslední. Aniž bych to tak zamýšlela, jsou tedy témata sport, hudba, technika, stravování a móda seřazeny od nejhlehčí po nejtěžší, co se týče obtížnosti vymýšlení cizích slov.

Při zpracování dotazníků jsem se soustředila nejen na to, jaká slova dotazovaní uváděli, ale také na to, kolik jich napsali. Z těchto údajů jsem pak vypracovala tabulky a grafy, v nichž je zaznamenáno právě množství slov ve všech čtyřech ročnících. Pro stručnost jsem vytvořila pouze tři kategorie – neví (tedy nenapsal žádné cizí slovo), 1 až 3 uvedená slova a 4 a více slov.

A) SPORT

SPORT	<i>7.třída</i>	<i>9.třída</i>	<i>2. ročník</i>	<i>4. ročník</i>
<i>neví</i>	19%	0%	9%	29%
<i>1 až 3</i>	51%	52%	50%	47%
<i>4 a více</i>	30%	48%	41%	24%

Respondenti uvedli celkem přibližně 50 slov cizího původu týkajících se sportu. Nejoblíbenější z nich byly **názvy některých sportů** – především *fotbal*, *basketbal* a *hokej*, které se objevily ve všech ročnících ve velké míře. Dále jsme se mohli setkat i s jinými sporty – *tenisem*, *volejbalem*, *rugby (ragby)*, *floorballem*, *baseballem* nebo *golfem*. Někteří využili sedmého cvičení a napsali sem *frisbee*. Našli bychom zde nejrůznější zimní i letní, vnitřní i venkovní sportovní disciplíny (*snowboarding*, *windsurfing*, *aerobik*, *paintball*).

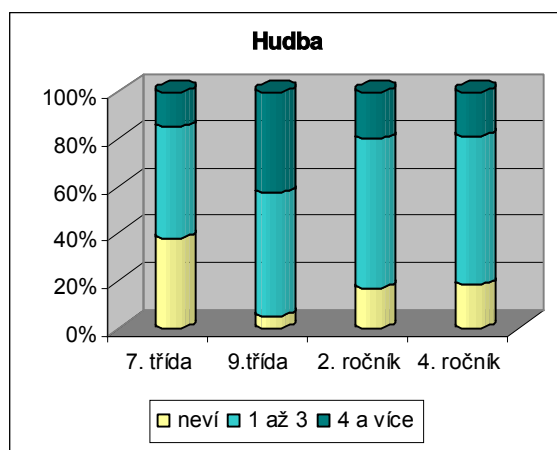
Kromě třech nejoblíbenějších názvů sportů jsme se nejčastěji setkávali s **terminologií z určitých sportů** – nejvíce se objevoval *faul*, *ofsajd*, *aut* a *gól*. Dále například termíny z hokeje (*krosček*, *bodyček*, *buly*) a tenisu (*backhand*, *forhand*, *matchball*, *setball*). Jedno z předcházejících cvičení inspirovalo respondenty k napsání dvojice antonym – *ofenziva* a *defenziva*. Zřídka se zde vyskytly termíny jako *dribling*, *green*, *knockout (knokaut)*, *direkt*, *break (brejk)*, *hattrick* nebo *penalta*.

Další kategorii bych nazvala **účastníci sportovních aktivit a jejich pozice ve hře**. Zařadila jsem sem slova *gólman*, *bek*, *centr* a *coach (kouč)*.

Jeden žák sedmé třídy jako jediný uvedl také **zkratku** – *NBA*.

B) HUDBA

HUDBA	7. třída	9. třída	2. ročník	4. ročník
neví	38%	5%	17%	18%
1 až 3	47%	52%	63%	63%
4 a více	15%	43%	20%	19%

V hudbě stačilo vzpomenout si na různé **hudební styly** a většina z nich je cizího původu. Většina žáků a studentů se tímto řídila, a proto se mezi nejčastějšími cizími slovy v hudbě objevoval *rock* a *hip-hop*. Až za nimi následovaly další styly – *pop*, *punk*, *techno*, *metal*, *heavy metal*, *dance*, *trance*, *jazz*, *rap*, *disko*, *country*, *reggae (rege)* a *R'n'B* (Rhythm and blues je styl hudby, který kombinuje prvky jazzu, gospelu a blues.).

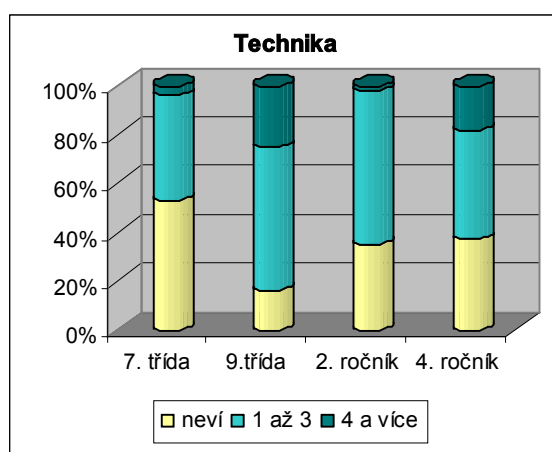
Na předních pozicích kromě rocku a hip-hopu dominoval cizí název pro **písničku** – *song*, a pro **hudbu** – *music*. Různé „druhy písniček“ a souborů písní oproti tomu zůstávaly hodně vzadu – *hit*, *soundtrack*, *singl*, *album*.

Překvapilo mě, že nejmladší skupina žáků znala poměrně hodně **hudebních termínů**. Také studenti druhého ročníku mají v této oblasti dobré znalosti. Zbývající dvě skupiny nevedly mnoho slov z této kategorie, spíše se soustředily na hudební styly. V sedmé třídě se tedy objevily například tyto termíny – *allegro, piano, forte, vivo* a *interval*. Studenti druhého ročníku si navíc vzpomněli na *pianissimo, staccato, legato, intermezzo, part, refrén, repetice, mezzosoprán*.

Ze zbývajících cizích slov, která se týkají hudby a která uváděli dotazovaní, bych jen dodala **zkratky DJ, CD a LP, hudební zařízení a přístroje** *mikrofon, reproduktor, ekvalizér, tuner* a *discman* a **pojmenování hudebníků** *interpret* a *virtuos*.

C) TECHNIKA

TECHNIKA	7. třída	9. třída	2. ročník	4. ročník
neví	53%	16%	35%	37%
1 až 3	43%	59%	63%	45%
4 a více	4%	25%	2%	18%

Přední místa obsadily **nejnovější technické vynálezy**, tedy *computer* neboli *PC* a *mobil*. K tomu se přidružily i **věci s nimi související**

jako je *hardware, software, monitor, joystick, scanner (skener), plotter, USB, motherboard, procesor, icq, internet, server a bluetooth*. V tomto případě se ani nejmladší žáci nenechali zahanbit staršími žáky a studenty – už v sedmé třídě se objevila většina z výše uvedených slov.

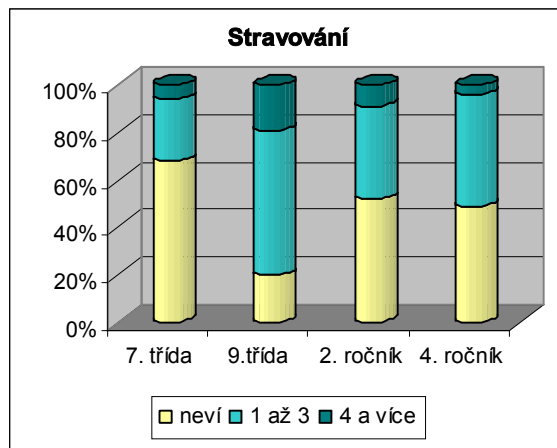
Oblíbenými se staly i **další elektronické přístroje**, zejména *televize, notebook, rádio*, u starších žáků *iPod, telefon, fotoaparát, hi-fi a video*.

V oblasti techniky se vyskytovalo nejvíce **zkratek** z celého desátého cvičení. Kromě již zmiňovaného *PC a USB*, jsme zde mohli najít *DVD, CD* (u všech věkových skupin), *VHS, LP, SP, TV, LCD, SMS, MMS, RAM, ROM a IP* (jen u některých skupin).

Některá slova si vybavily jen určité ročníky, například v sedmé třídě si vzpomněli na *bicykl, taxi*, překvapivě i na *karburátor* či *trajektorii*. Dvě žákyně deváté třídy uvedly jeden ze školních předmětů – *fyziku*. Studenti druhého ročníku k ostatním slovům dodali *čip, diodu a rezistor* a nejstarší studenti například napsali *oscilátor, synchronizace, radiografie, kondenzátor* a názvy fyzikálních jednotek *ampér, volt a ohm*.

D) STRAVOVÁNÍ

STRAVOVÁNÍ	<i>7. třída</i>	<i>9. třída</i>	<i>2. ročník</i>	<i>4. ročník</i>
<i>neví</i>	68%	20%	52%	49%
<i>1 až 3</i>	26%	61%	39%	47%
<i>4 a více</i>	6%	19%	9%	4%

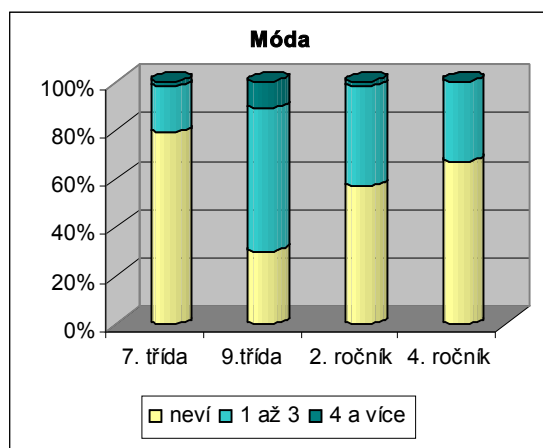

V kolonce stravování se ve všech ročnících na první příčce umístily pokrmy patřící k takzvanému **rychlému občerstvení**, především *hamburger* a *cheesburger*. Druhé a třetí místo obsadila oblíbená **italská** pochoutka *pizza* a původně **řecké** jídlo *gyros*.

V dalším výběru cizích slov se jednotlivé ročníky docela lišily. Žáci sedmé třídy jmenovali *filé*, *šodó*, *pyré*, *rizoto*, *popcorn*, *sendvič* a také název nápoje pocházející z indiánských jazyků *kakao*. Žáci deváté třídy z potravin uvedli *kaviár*, *kečup*, *sóju*, *bagetu*, *sushi*, *steak*, *mango* a *croissant*, k pití nám nabídli *džus*. Kromě jídla a pití se stravování týkají i některá další slova, a to *gastro*, *gastronomie*, *anorexie*, *bulimie*, *konzumace*, *konzerva* a *bistro* (se všemi těmito výrazy jsme se setkali v dotaznících z deváté třídy a s některými i u starších studentů). Studenti střední školy si vzpomněli například na *biftek*, *makarony*, *lasagne*, *tortilly*, *chipsy*, *hot dog* a „*hemenex*“, z koření uváděli *chilli* a *oregano*. Jeden student čtvrtého ročníku připsal do kategorie stravování *drink*. Ve všech ročnících jsme kromě výše uvedeného našli spojení *fast food* a názvy limonád, jako je *cola* a *fanta*.

E) MÓDA

MÓDA	7. třída	9. třída	2. ročník	4. ročník
neví	79%	30%	57%	67%
1 až 3	19%	59%	41%	33%
4 a více	2%	11%	2%	0%

S kategorií módy si nejlépe poradili žáci deváté třídy, kteří vymysleli celkem 26 slov cizího původu. Ostatní ročníky napsaly každý nejméně o deset slov méně. U všech tříd se objevila dvojice slov, která se vyskytovala již ve třetím cvičení, a to *být in* a *out*, a výraz ze sedmého cvičení *manikúra*, který respondentům připomněl i *pedikúru*. Mezi další lexémy **společné všem věkovým skupinám** patří *model* nebo *modelka*, *trend*, *fashion*, *styl* nebo *style* a *džíny* nebo *jeans* (jen v sedmé třídě džíny nenapsali). Žáci sedmé třídy a studenti druhého ročníku se shodli na tom, že *skejťák*, *hip-hopper*, *rocker* a *punker* patří někdy spíše více k módě než k hudbě. Zbývající dva ročníky pak měly společné to, že jmenovaly i druhý možný název pro džíny – *rifle*.

Podívejme se ještě na to, jaké výrazy tedy dále uvedl nejpłodnější ročník (co se týče cizích slov z oblasti módy) – tedy devátá třída. Kromě **částí oblečení** (*mikina*, *bikiny*, *top*), uváděli i **druh materiálu** (*manšestr*),

různé **zkrášlující úpravy** (*kosmetika, make-up, push-up*), **vůně** (*deodorant, parfém*), **vzhled** (*look, outfit, design*) a nakonec dodali i název pro obchod, kde najdeme i módu – *shop*.

F) JINÉ

V **sedmé třídě** se pouze třem dětem podařilo vymyslet i jiný výraz cizího původu. Uvedli tato slova: dvojici opozit *pesimista – optimista*, typ temperamentu – *cholerik*, dvě slova s měkkým i po tvrdé souhlásce – *kino* a *maturita* a slovo se souhláskou x – *sex*.

V **deváté třídě** jsme opět zaznamenali nejvíce výrazů, konkrétně 22. I zde jsme našli slovo *sex* a navíc další termíny týkající se pohlavního života – *kondom, prezervativ* a *kámasútra*. Objevily se zde slova spadající do zdravotnictví (*alergie, plastika*), zeměpisu (*aglomerace, urbanizace, kolonie*), dějepisu (*hieroglyfy*), jazyka (*lingvistika, diktát, synonymum*), filmu (*kompars, skeč*) a ekonomie (*manažer, firma, faktura*). Dále žáci zmínili *gamblerství, prince, trénink* a *test*. Za zmínku stojí fakt, že v obou ročnících základní školy vymyslely pouze dívky 4 a více slov (v sedmé třídě jediná dívka, v deváté třídě čtyři dívky).

Studenti **druhého ročníku** dodali pouze devět jiných slov cizího původu: slova s měkkým i po tvrdé souhlásce – *elektronika, trip, kino, historie*; dvě přídavná jména – *stupidní, fenomenální* a další – *bungee jumping, joint* a *filtr*.

Nejméně slov dodali studenti **čtvrtého ročníku**. V kolonce „jiné“ se vyskytla pouze dvě slova – *interesantní* a *drogy*.

Překvapilo mě, že toto cvičení dělalo hlavně žákům, ale i studentům docela problémy. Jak jsem již řekla, během vyplňování celého dotazníku si měli ujasnit a uvědomit význam pojmu cizí slova, přesto se to některým nepovedlo. Objevili se žáci, kteří vynechali úplně celé cvičení, jiní zase pojali tento úkol jako zkoušení z anglických nebo německých slovíček, další psali k jednotlivým tématům jakákoliv slova, která je napadla, bez ohledu na jejich původ. U sportu jsme se tak velmi často setkali se slovy *football*, *Fußball*, *hockey* a podobně. Je pravda, že některé sporty jako například *baseball* si ponechávají spíše cizí pravopis, ale zrovna v Čechách oblíbený fotbal a hokej už se dávno píše s počeštěným pravopisem. Někteří žáci (v sedmé, méně i v deváté třídě) si při jmenování sportů zapoměli hlídat původ slov, a tak uvedli i *házenou*, *běh*, *míč*, *plavání* a dokonce i *kopanou*. Podobně tomu bylo i u jiných oblastí – v hudbě k hudebním stylům přidali i *dechovky* a *vážnou hudbu*, v technice *počítač*, *vypalovačku* a *pračku*, ve stravování jmenovali *oběd*, *večeři*, *snídani*, *svačinu*, *jídlo*, *sladkosti*, *párky v rohlíku* a *hranolky*, v módě *sukni*, *čepici* a *boty*. Studenti střední školy se spletli pouze ve slově *hranolky* (ač jídlo z cizí země, české pojmenování) a *počítač*.

Jako správnou odpověď jsem také nepočítala například názvy fotbalových klubů, hudebních skupin, značky mobilních telefonů, názvy restaurací s rychlým občerstvením nebo názvy módních značek.

6.2.11. Oblasti výskytu cizích slov

Poslední cvičení je na rozdíl od všech předchozích zaměřeno teoreticky. Respondenti neměli vysvětlovat cizí slova, uvádět k nim česká synonyma ani vymýšlet cizí slova. Měli se pouze zamyslet nad tím, kde se nejčastěji ve svém životě setkávají s lexémy cizího původu. Navrhla jsem některé oblasti, ale dotazovaní mohli doplnit i vlastní možnosti (jinde). V nabídce byla:

- Rodina
- Přátelé

- Škola (nepočítáme samozřejmě výuku cizích jazyků)
- Knihy
- Časopisy
- Noviny
- Internet
- Televize
- Rádio
- SMS
- Jinde (kde?)

Z těchto možností si měli žáci a studenti vybrat tři a seřadit je od prvního do třetího místa. Na prvním místě mělo být to prostředí, kde se s cizími slovy setkávají nejvíce.

V jednotlivých ročnících vypadá umístění takto:

7. třída:

1. místo: *INTERNET*
2. místo: *TELEVIZE*
3. místo: *PŘÁTELÉ*

2. ročník:

1. místo: *INTERNET*
2. místo: *PŘÁTELÉ*
3. místo: *ŠKOLA / TELEVIZE*

9. třída:

1. místo: *INTERNET*
2. místo: *ŠKOLA*
3. místo: *TELEVIZE*

4. ročník:

1. místo: *INTERNET*
2. místo: *TELEVIZE*
3. místo: *ČASOPISY*

Ve všech ročnících jednoznačně vyhrál *internet*. Dnešní mládež opravdu tráví hodně času u počítače a setkává se s ním i v rámci hodin informatiky na základní škole nebo podobného odborného předmětu na střední škole, zvláště když jsou na této škole některé obory přímo zaměřené na počítače. Nejen internet, ale také počítačové hry, které někteří uváděli, učí mládež některým cizím slovům.

Vliv tohoto „prostředí“ se odráží například v dobré znalosti technických výrazů a slov týkajících se počítače (v prvním a v desátém cvičení dotazníku).

Na stupíncích všech tříd se dále umístila *televize*. V sedmé třídě a čtvrtém ročníku obsadila druhé místo, v deváté třídě a v druhém ročníku třetí místo. Televize podobně jako internet je oblíbeným způsobem trávení volného času, někdy bohužel na úkor například knih, které se, jak vidíme, neobjevily na předních stupních u žádné věkové skupiny.

Žáci sedmé třídy a studenti druhého ročníku shodně umístili na stupně vítězů i *přátele*. V období puberty jsou vrstevníci pro mládež důležití, ovlivňují navzájem své chování i mluvu. V tomto životním období se mnohdy mladí snaží odlišovat se od dospělých a jedním z prostředků, které k tomuto účelu užívají, může být i způsob mluvy. Používání cizích slov také může být „módní záležitostí“.

V deváté třídě a druhém ročníku zmiňovali také *školu*. Podíváme – li se však zpět na druhé cvičení, kde žáci a studenti měli uvádět česká synonyma ke slovům cizího původu, se kterými se mohli setkat právě ve škole, zjistíme, že nebyli příliš úspěšní.

Čtvrtý ročník uvedl na třetím místě *časopisy*. Alespoň nejstarší ročník tedy podle svých slov získává znalosti cizích lexémů pomocí četby.

ZÁVĚR

Práce se soustředila na lexikální stránku komunikace mladých lidí ve věku od třinácti do devatenácti let, přesně řečeno na znalost a užívání cizích slov. Výzkum probíhal na základních a středních školách v Českých Budějovicích a v Hluboké nad Vltavou. Jako výzkumnou metodu jsem zvolila práci s jazykovými dotazníky, které vyplnilo celkem 204 žáků a studentů. Respondenti byli rozděleni do čtyř skupin podle věku, přičemž mezi jednotlivými skupinami byl vždy rozestup dvou let. Toto rozdělení umožňovalo vzájemné porovnání výsledků nejen mezi jednotlivými stupni škol (2. stupněm základní školy a střední školou), ale i mezi dvěma ročníky v rámci jednoho typu školy.

Cílem dotazníku bylo především zjistit, zda mládež zná význam cizích slov, která se vyskytují v českém jazyce, a to už delší dobu, i těch, která se objevila u uživatelů českého jazyka teprve nedávno. Měli jsme odhalit, v kterých oborech a situacích mladí používají cizí slova. Věnovali jsme se i tomu, zda v komunikaci radši užijí lexémy cizího původu, nebo zda dávají přednost existujícímu českému synonymu. Současně jsme porovnávali shody a rozdíly mezi jednotlivými ročníky.

Chceme – li říci, zda mladí lidé znají cizí slova, je nejprve třeba rozdělit tyto lexikální jednotky na různé oblasti. Obecně žákům a studentům nejsou neznámá slova z technické oblasti, tedy anglicismy, které se vztahují k počítači, internetu, mobilním telefonům apod. Jedním z důvodů může být i fakt, že počítačové hry a surfování po internetu patří v dnešní době k jedné z nejoblíbenějších činností ve volném čase mládeže. Studenti střední školy měli navíc výhodu, protože navštěvují právě elektrotechnické obory. Co se týče mobilních telefonů, je jejich vlastnictví dnes už samozřejmostí a dá se říci, že se staly i jakousi součástí módy nebo stylu. Kromě technických výrazů zná mládež nejvíce cizích slov ze sportu a hudby. Obě oblasti opět spadají ke koníčkům ve volném čase. Ani pojmenování osob a jejich vlastností nedělalo dotazovaným příliš velké problémy, zvláště taková slova, která se vyskytují v jazyce poměrně

často, jako například celebrita, sympatický nebo tolerantní. Naopak velké mezery mají respondenti ve znalostech výrazů z oblasti jazyka a slohu, jako například curriculum vitae, singular nebo polyglot, přestože se s nimi již mohli alespoň starší studenti setkat při výuce.

Jedno cvičení bylo přímo zaměřeno na paronyma a mělo ukázat, zda mládež nezaměňuje významy podobných slov. Z výsledků vyplývá, že k takovéto záměně příliš často nedochází. Potvrdily to i některé další úkoly, kde se objevila slova podobně znějící, například antonyma defenziva – ofenziva, manikúra – pedikúra. Jen zřídka respondenti spletli významy těchto výrazů, v případě první dvojice spíše dívky (chlapcům pomohla lepší znalost sportovních termínů), v druhém případě spíše chlapci (dívky se naopak lépe vyznají v módě). Snad jen zde se výrazněji projeví rozdíly mezi oběma pohlavími, jinak se výsledky dívek a chlapců na základní škole nelišily. Na střední škole toto nemůžeme porovnat, protože školu navštěvují pouze chlapci.

V otázce upřednostňování cizích, nebo českých slov se nemůžeme jednoznačně přiklonit ani k jedné variantě. Můžeme říci, že když si respondenti měli vybrat jeden z dvojice výrazů: český nebo cizí, vždy se všechny věkové skupiny shodly na jedné variantě, a to na té, která je v jazyce frekventovanější, například čeští důchodci vyhráli nad cizími penzisty a cizí fotbal porazil českou kopanou. Když mají mladí lidé hodnotit nějakou věc či situaci pomocí přídavných jmen (v dotazníku měli najít synonyma ke slovu dobré a velké), užívají při tom rozmanitá slova českého i cizího původu, celkově však převažují spíše slova domácí.

Do svého dotazníku jsem zařadila i taková cvičení, kde měli dotazovaní sami doplňovat cizí slova, a to buď podle definice nebo podle tematické oblasti, do které patří. Tato forma úkolu dělala respondentům velké problémy. Když si měli sami uvědomit, která slova by mohla být cizího původu, byli zmatení a v některých případech uváděli slovíčka z hodin angličtiny nebo němčiny, v jiných případech psali všechna pojmenování týkající se dané oblasti bez ohledu na to, jakého jsou původu. V mnoha případech cvičení úplně vynechali. Musím se pozastavit se nad tím, že uvedené výsledky se týkají všech věkových skupin, tedy

i studentů středních škol. Měli bychom se zamyslet nad tím, zda by se cizím slovům a celé lexikální stránce jazyka neměli více věnovat při vyučování. Měli by mít alespoň povědomí o různých lexikálních jednotkách, o tom, jak je můžeme dělit z hlediska původu, ale i jiných hledisek.

Nakonec pojďme ještě porovnat rozdíly mezi jednotlivými ročníky. Ukázalo se, že čím byli respondenti starší, tím lépe většinou znali významy daných výrazů a tím lépe a vhodnějším způsobem je dokázali použít ve větě. Poměrně často se projeví rozdíly nejen mezi základní a střední školou, ale i mezi sedmou a devátou třídou, kdy starší z žáků prokázali o hodně lepší znalosti. Oba ročníky střední školy se lišily jen málo, v některých případech dokonce dosáhl mladší, druhý ročník lepších výsledků (nejlepších ze všech skupin). Zde však bych chtěla upozornit na to, že zatímco studenti druhého ročníku navštěvují všichni maturitní třídu, čtvrtý ročník je částečně maturitní a částečně se jedná o první ročník nástavbového studia následujícího po vyučení. Překvapilo mě, že ve cvičení, kde měli respondenti sami doplňovat cizí slova ze sportu, hudby, techniky apod., se jako nejšikovnější ukázali žáci deváté třídy základní školy. Ti se snažili a vymysleli nejvíce slov ze všech čtyř skupin. Za nimi následoval druhý ročník, pak čtvrtý a nakonec sedmá třída. Zde si můžeme položit otázku, zda studenti střední školy opravdu znají méně výrazů než žáci deváté třídy, nebo zda zde nesehrála úlohu spíše lenivost a nechuť k práci navíc.

Shrneme – li výsledky jednotlivých ročníků, můžeme tedy říci, že většinou se s přibývajícím věkem rozšiřuje slovní zásoba a prohlubují se znalosti cizích slov, záleží však na dalších faktorech, jako jsou práce ve škole, zájmy a dá se říci, že i určitá chuť učit se novým poznatkům.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Bogoczová, I.: *Jazyková komunikace mládeže na dvojjazyčném území českého Těšínska*. Sfinga, Ostrava 1993.

Čechová, M.: *Čeština – řeč a jazyk*. ISV, Praha 2000.

Daneš, F.: *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Academia, Praha 1997.

Hauser, P.: *Nauka o slovní zásobě*. SPN, Praha 1980.

Hlaváček, L.: *Mluví stříbro, mluví zlato*. 1. VOX a.s., Praha 2005.

Hop na blog! In: *Popcorn*. Duben 2007, číslo 4, str. 66-67.

Hubáček, J., Jandová, E., Svobodová, J.: *Čeština pro učitele*. Vade Mecum, Český Těšín 1998.

Jindrová, H.: *K problematice slovní zásoby žáků 2. stupně ZŠ*. DP. PF JU, České Budějovice 2005.

Kořenský, J.: *Komunikace a čeština*. Nakladatelství H a H, Jinočany 1992.

Oliverius, Z. F.: *Úvod do jazykovědy*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1978.

Ouředník, P.: *Šmírbuch jazyka českého. Slovník nekonvenční češtiny 1945-1989*. Paseka, Praha 2005.

Pokorný, L.: *Úvod do české lexikologie*. PF JU, České Budějovice 1991.

Příruční mluvnice češtiny. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2001.

Slovník cizích slov. Levné knihy KMa, Praha 2006.

Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost. Academia, Praha 1978.

Špišáková, P.: *Obohacování současné české slovní zásoby o anglicismy.* DP. PF JU, České Budějovice 2005.

Velký slovník cizích slov. (CD-Rom) LEDA, Voznice 1999.

Vybíral, P.: Frikulín je prostě mega good týpek. In: *Týdeník Rozhlas*, 2006.

INTERNETOVÉ ODKAZY

Bellis, M.: The First Flight of the Frisbee. [online]. [cit. 19. února 2008]. Dostupný na www: <http://inventors.about.com/library/weekly/aa980218.htm>.

Bluetooth. [online]. [cit. 13. prosince 2007]. Dostupný na www: <http://slovník.mobilmania.cz/index.php/Bluetooth>.

Bluetooth. [online]. [cit. 14. prosince 2007]. Dostupný na www: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Bluetooth>.

Co je to frikulín? [online]. [cit. 16. února 2008]. Dostupný na www: <http://frikulin.goo.cz>.

Kopecký, K.: Zeptali jsme se I. [online]. [cit. 3. července 2007]. Dostupný na www: <http://ceskyjazyk.upol.cz/articles.php?sid=89c38bfcbcd91752c6c4106050f3b744&id=869eadec-f8f7-1029-b615-31e902496b3b>.

Pecina, M.: Další lamentace nad stavem češtiny. [online]. [cit. 22. června 2007]. Dostupný na www: <http://typomil.com/typofilos/2006/01/dalsi-lamentace-nad-stavem-cestiny>.

Prošek, M.: Anglicismy. [online]. [cit. 5. listopadu 2007]. Dostupný na www: http://www.rozhlas.cz/plzen/jazykovykoutek/_zprava/322943.

Schmiedtová, V.: Frikulín. [online]. [cit. 16. února 2008]. Dostupný na www: <http://www.radio.cz/cz/clanek/59003>.

Vliv elektronických médií na děti a mládež v ČR. [online]. [cit. 7. srpna 2007].
Dostupný na www: <http://cz-language.upol.cz/articles.php?id=71>.

PŘÍLOHY

Příloha 1: Přesné znění dotazníku

DOTAZNÍK PRO DIPLOMOVOU PRÁCI

CIZÍ SLOVA V MLUVĚ MLÁDEŽE

Věk:

Pohlaví: žena - muž

1. Vysvětlete vlastními slovy význam těchto slov:

SMAJLÍK =

BLOG =

LEVEL =

BLUETOOTH =

SURFOVAT =

2. Uveďte synonyma (slova stejného nebo podobného významu) českého původu k těmto slovům cizího původu:

CURRICULUM VITAE -

CHARAKTER -

SINGULÁR –

3. Vysvětlete, co znamenají tato slova, a pak napište jejich opaky:

BÝT IN =

X opak:

DEFENZIVA =

X opak:

AKTIVNÍ =

X opak:

4. Vytvořte věty s těmito výrazy:

ADAPTOVAT

ADOPTOVAT

FYZIKÁLNÍ

FYZICKÝ

HYSTERICKÝ

HISTORICKÝ

DOKUMENT

ARGUMENT

5. Řekněte svými slovy, kdo to je:

SIMULANT

POLYGLOT

FANATIK

CELEBRITA

PESIMISTA

FRIKULÍN

6. Popište, jaký je člověk, který...

... má SEX-APPEAL

... je LOAJÁLNÍ

... je SYMPATICKÝ

... je TOLERANTNÍ

7. Najděte slova cizího původu k následujícím vysvětlením:

Kolektivní sportovní hra s létajícím talířem =

Ohleduplnost =

Novinář =

Odborné pěstění rukou =

Základní myšlenka =

Pohyblivý, přenosný =

8. Přečtěte si následující věty a podtrhněte výraz, který byste použili vy.

Poslední lístek vyprodali před deseti minutami. To je ale PECH / SMŮLA!

PENZISTÉ / DŮCHODCI se zlobili, že je mladí nepustí sednout.

V testu jsme museli mít MINIMÁLNĚ / NEJMÉNĚ 10 bodů.

Ve třídě byla před zkoušením napjatá ATMOSFÉRA / NÁLADA.

Petře se líbí SONG / PÍSNÍČKA od skupiny Tokio Hotel.

K oblíbeným míčovým hrám patří FOTBAL / KOPANÁ.

Po zápase poskytl trenér novinářům exkluzivní INTERVIEW / ROZHOVOR.

9. Napište co nejvíce synonym (slov stejného nebo podobného významu):

DOBRÉ, SKVĚLÉ -

HODNĚ VELKÉ -

10. Napište co nejvíce slov cizího původu z oblasti sportu, hudby, techniky, stravování, módy a jiných.

Sport:

Hudba:

Technika:

Stravování:

Móda:

Jiné:

11. Kde se nejvíce setkáváte s cizími slovy? Vyberte tři z nabízených možností a seřaďte je.

(1. místo = v tomto prostředí se cizí slova objevují nejvíce)

- rodina

- přátelé
- škola (nepočítáme samozřejmě výuku cizích jazyků)
- knihy
- časopisy
- noviny
- internet
- televize
- rádio
- SMS
- jinde (kde?)

- 1. místo**
- 2. místo**
- 3. místo**

Příloha 2: Vypracovaný dotazník žáka 7. třídy ZŠ

DOTAZNÍK PRO DIPLOMOVOU PRÁCI CIZÍ SLOVA V MLUVĚ MLÁDEŽE

Věk: 13

Pohlaví: žena - muž

1. Vysvětlete vlastními slovy význam těchto slov:

SMAJLÍK = obličej

BLOG = internetová stránka

LEVEL = úroveň

BLUETOOTH = zařízení pro přenos dat

SURFOVAT = prohlížet internet, jízdit po síti

2. Uveďte synonyma (slova stejného nebo podobného významu) českého původu k těmto sloům cizího původu:

CURRICULUM VITAE -

CHARAKTER - povaha

SINGULÁR -

3. Vysvětlete, co znamenají tato slova, a pak napište jejich opaky:

BYT IN = být v místě

X opak: BYT OUT

DEFENZIVA = obrana

X opak: OFENSIVA

AKTIVNÍ = neúnavný

X opak: PASIVNÍ

4. Vytvořte věty s těmito výrazy:

ADAPTOVAT - přizpůsobit adaptující ten software.

ADOPTOVAT - přijmout si dítě To dítě je adoptované.

FYZIKÁLNÍ - fyzikální jednotka síly je N.

FYZICKÝ - fyzický náim nestarí.

HYSTERICKÝ - nebud' historický.

HISTORICKÝ - historický vís sakrední

DOKUMENT - výrok v plochy ten dokument

ARGUMENT - naroparující se tímto výraz.

5. Řekněte svými slovy, kdo to je:

SIMULANT - ~~ženu~~ herec E. Boršíka

POLYGLOT

FANATIK

CELEBRITA - hvězda, pop star

PESIMISTA - má záporný pohled na svět

FRIKULÍN

6. Popište, jaký je člověk, který...

... má SEX - APPEAL - pěkný

... je LOAJÁLNÍ

... je SYMPATICKÝ - příjemný

... je TOLERANTNÍ - odpuštěný

7. Najděte slova cizího původu k následujícím vysvětlením:

Kolektivní sportovní hra s létajícím talířem = Frisbie

Ohleduplnost =

Novinář = Papanazzi

Odborné pěstění rukou =

Základní myšlenka = metafora, idea

Pohyblivý, přenosný = Adaptivní

8. Přečtěte si následující věty a podtrhněte výraz, který byste použili vy.

Poslední lístek vyprodali před deseti minutami. To je ale PECH SMŮLA!

PENZISTÉ / DŮCHODCI se zlobili, že je mladí nepustí sednout.

V testu jsme museli mít MINIMÁLNĚ NEJMÉNĚ 10 bodů.

Ve třídě byla před zkoušením napjatá ATMOSFÉRA / NÁLADA.

Petře se líbí SONG PÍSNÍČKA od skupiny Tokio Hotel.

K oblíbeným míčovým hrám patří FOTBAL / KOPANÁ.

Po zápase poskytl trenér novinářům exkluzivní INTERVIEW / ROZHOVOR.

9. Napište co nejvíce synonym (slov stejného nebo podobného významu):

DOBŘE, SKVĚLĚ - famózní, velkolepé, krásné, perfektní, hustě, kradopřísně
HODNĚ VELKÉ - největší, obrovský, mega,

10. Napište co nejvíce slov cizího původu z oblasti sportu, hudby, techniky, stravování, módy a jiných.

Sport: fotbal, tenis, Golf, baseball,

Hudba: hip hop, rap, house, R'n'b,

Technika:

Stravování: McDonald's, KFC

Móda:

Jiné:

11. Kde se nejvíce setkáváte s cizími slovy? Vyberte tři z nabízených možností a seřad'te je.
(1. místo = v tomto prostředí se cizí slova objevují nejvíce)

- rodina
- přátelé
- škola (nepočítáme samozřejmě výuku cizích jazyků)
- knihy
- časopisy
- noviny
- internet
- televize
- rádio
- SMS
- jinde (kde?)

1. místo internet
2. místo televize
3. místo radio

Příloha 3: Vypracovaný dotazník studenta 4. ročníku SŠ

DOTAZNÍK PRO DIPLOMOVOU PRÁCI CIZÍ SLOVA V MLUVĚ MLÁDEŽE

Věk: 18

Pohlaví: žena - muž

1. Vysvětlete vlastními slovy význam těchto slov:

- SMAJLÍK = obrázek vyjadřující pocit člověka (posílání sms nebo zpráv na internetu)
BLOG = internetová stránka, nebo druh internetové stránky
LEVEL = úroveň obtížnosti
BLUETOOTH = rádiové posílání ^{souborů} zpráv z mobilu do druhého
SURFOVAT = bránzdat po internetu

2. Uveďte synonyma (slova stejného nebo podobného významu) českého původu k těmto sloům cizího původu:

- CURRICULUM VITAE - životopis
CHARAKTER - vlastnosti člověka
SINGULÁR - jednotné číslo

3. Vysvětlete, co znamenají tato slova, a pak napište jejich opaky:

- BÝT IN = být vlnemí, co právě letí X opak: KÉT OUT
DEFENZIVA = obrana X opak: ofenziva
AKTIVNÍ = snažit se vykonat více úsilí X opak: PASIVNÍ

4. Vytvořte věty s těmito výrazy:

- ADAPTOVAT Po přeletu do Austrálie jsem se docela rychle adaptoval.
ADOPTOVAT Rodiče adoptovali dítě.
FYZIKÁLNÍ Newtonov fyzikální zákon
FYZICKÝ Vě i žele se dotýká fyzické vady
HYSTERICKÝ Petr je hysterický by člověk
HISTORICKÝ Byl to historický moment.
DOKUMENT K Bratři jsem dostal dokument.
ARGUMENT Mám na srdci ~~ta~~ ~~se~~ ~~odpověď~~ vždy nejvyšší argument.

5. Řekněte svými slovy, kdo to je:

- SIMULANT - předstírá bolest
POLYGLOT -
FANATIK - blázen, šibca, sebevrah
CELEBRITA - slavná osoba ze sportu, TV, muziky...
PESIMISTA - málo optimista
FRIKULÍN - byt či volně

6. Popište, jaký je člověk, který...

- ... má SEX - APPEAL - je sexuální přitačlivý
... je LOAJÁLNÍ -
... je SYMPATICKÝ - příjemný člověk
... je TOLERANTNÍ - člověk který hoře vytrpí a mlčí na sebe

7. Najděte slova cizího původu k následujícím vysvětlením:

- Kolektivní sportovní hra s létajícím talířem = Frisbee
Ohleduplnost = Dickříměst
Novinář = žurnalista
Odborné pěstění rukou = manikura
Základní myšlenka = idea
Pohyblivý, přenosný = move

8. Přečtěte si následující věty a podtrhněte výraz, který byste použili vy.

- Poslední lístek vyprodali před deseti minutami. To je ale PECH / SMŮLA!
PENZISTÉ / DŮCHODCI se zlobili, že je mladi nepustí sednout.
V testu jsme museli mít MINIMÁLNĚ / NEJMÉNĚ 10 bodů.
Ve třídě byla před zkoušením napjatá ATMOSFÉRA / NÁLADA.
Petře se líbí SONG / PÍSNÍČKA od skupiny Tokio Hotel.
K oblíbeným míčovým hrám patří FOTBAL / KOPANÁ.
Po zápase poskytl trenér novinářům exkluzivní INTERVIEW / ROZHOVOR.

9. Napište co nejvíce synonym (slov stejného nebo podobného významu):

DOBŘE, SKVĚLÉ - výborné, krásné, nádherná, paráda, vynikající, Super
HODNĚ VELKÉ - obrovité, GIGANTICKÉ, mega,

10. Napište co nejvíce slov cizího původu z oblasti sportu, hudby, techniky, stravování, módy a jiných.

Sport: Basketball, Football, Volleyball, Baseball, Hockey, - -
Hudba: Song, Feeling, microphone, piano, keyboard, Bass, Stage
Technika: PC, Radio, Software, hardware, Mobile
Stravování: Chess-burger, Coca
Móda: Fashion,
Jiné: ~~Crab~~

11. Kde se nejvíce setkáváte s cizími slovy? Vyberte tři z nabízených možností a seřaďte je.
(1. místo = v tomto prostředí se cizí slova objevují nejvíce)

- rodina
- přátelé
- škola (nepočítáme samozřejmě výuku cizích jazyků)
- knihy
- časopisy
- noviny
- internet
- televize
- rádio
- SMS
- jinde (kde?)

1. místo internet
2. místo přátelé
3. místo škola